

**A II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
JEGYZETTÁRA**

MATEMATIKA ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI TANSZÉK

Izsák Tibor

**TERMÉSZETFÖLDRAJZI FOGALMAK
SZÓTÁRA**

Beregszász
2004

A kiadvány megjelenését
a Magyar Köztársaság Oktatási Minisztériuma
támogatta

Kiadja a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség
Tankönyv- és Taneszköztanácsa

A kiadásért felel: dr. Orosz Ildikó
Felelős szerkesztő: Gönczy Sándor

Szaklektorok:
 Dr. Molnár József
 II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar
 Főiskola
 Gönczy Sándor
 II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar
 Főiskola

© Izsák Tibor 2004

Kereskedelmi forgalomba nem kerül

Készült a Tankönyv-és Taneszköztanács
 sokszorosító műhelyében

ELŐSZÓ

A természetföldrajzi fogalmak szótára csaknem 900 természetföldrajzi fogalom rövid magyarázatát tartalmazza. Főleg azok a fogalmak gyűjteménye a szótár, amelyek a középiskolai földrajz tankönyvekben szerepelnek, nélkülözhetetlenek a földrajz szakirányú felvételi vizsgákhoz való felkészüléshez és a továbbtanuláshoz. A szótár segítséget nyújt eligazodni a középiskolai természettudományi fogalmak között.

A természetföldrajzi fogalmak szótára nemcsak a középiskolai diákok és földrajztanárok számára van összegyűjtve, hanem a természetföldrajzi fogalmakkal találkozó széles olvasótábornak, főiskolai és egyetemi diákoknak, geográfusoknak, sőt azok számára is használható, akik ukrán vagy angol földrajzi szakszövegek, cikkek magyar nyelvre (vagy fordítva) való fordítását végzik.

A szótárban a természetföldrajzi fogalmak magyar ábécé sorrendben találhatók. Mindegyik földrajzi fogalom magyarázata után szögletes zárójelben megtalálható a fogalom ukrán és angol megfelelője.

Izsák Tibor

RÖVIDÍTÉSEK

ang. – angol
 ar. – arab
 fi. – finn
 fran. – francia
 gör. – görög
 hol. – holland

lat. – latin
 len. – lengyel
 ném. – német
 norv. – norvég
 ol. – olasz
 or. – orosz

izl. – izlandi
 jap. – japán
 kí. – kínai
 l. – lásd

sv. – svéd

pl. – például
 port. – portugál
 stb. – satöbbi
 spa. – spanyol

[1. ukrán; 2. angol]

A, Á

Abiotikus tényezők – (gör. a – tagadás, nem; biotikus – élő) az élettelen természet összetevői, amelyek kihatással vannak a környezetre, a környezetváltozásokra (éghajlat, domborzat, stb.). [1. абіотичні фактори; 2. abiotic factors]

Abisszál – (gör. abyssos – feneketlen) mélytengeri övezet (2500 – 6000 m mélyen). [1. абісаль; 2. abyssal, abyssal zone]

Abláció – (lat. ablatio – elvitel, elhordás) szilárd törmelék lemosódása a felszínről; folyó vizek hordalékszállítás. [1. абляція; 2. ablation]

Abrázio – (lat. abrasio – kimarás) óceánok, tengerek, tavak, víztározók partjainak rombolódása a víz hullámok által. [1. абразія; 2. abrasion]

Abszolút kormeghatározás – (lat. absolutus – tényleges) a kőzetek korának meghatározása radioaktív izotópok (urán, szén, stb.) segítségével. [1. абсолютне визначення віку; 2. absolute definition age]

Abszolút magasság – (lat. absolutus – tényleges) a földfelszín tengerszint feletti magassága méterekben kifejezve. [1. абсолютна висота; 2. absolute height]

Abszolút páratartalom – (lat. absolutus – tényleges) a vízpára mennyisége 1m³ levegőben (g/m³). [1. абсолютна вологість; 2. absolute humidity]

Acidofilok – (lat. acidus – savas; gör. phileo – szeretem, kedvelem) savas közeget kedvelő élőlények összessége (főleg baktériumok). [1. ацидофіли; 2. acidophile organisms]

Adaptáció – (lat. adaptatio – alkalmazkodás) az élőlények alkalmazkodása a környezeti adottságokhoz. [1. адаптація; 2. adaptation]

Advekcio – (lat. advection – szállítás, hordás) a légtömegek vízszintes irányú mozgása, amellyel hőt és nedvességet szállítanak egyik helyről a másikkra. [1. адвекція; 2. advection]

Aerob élőlények – (gör. aer – levegő; bios – élet) élőlények, amelyek csak szabad oxigén (levegő) jelenlétének létezhetnek. [1. аеробні організми; 2. aerobic organisms]

Aeroplankton – (gör. aer – levegő; planktos – bolyongó) mikroorganizmusok, amelyeket a mozgó légtömegek sodornak, szállítanak magukkal. [1. аеропланктон; 2. air plankton]

Agglomerátum – (lat. agglomeratio – összekapcsolni, felhalmozni) durva szemcséjű, összecementeződött kőzetkeverék. [1. агломерат; 2. agglomerate]

Agroklíma – (gör. agros – mező; klíma – dőlés) a mezőgazdasági termelésre ható éghajlati tényezők összessége. [1. агроклімат; 2. agroclimate]

Agyag – üledékes kőzet, apró szemcséinek mérete kisebb 0,002 mm nél. [1. глина; 2. clay]

Agyagsivatag – aridus (száraz) területeken tengeri, tavi, folyami agyagüledékekből keletkező sivatag (pl. takir).

[1. глинна пустеля; 2. arid desert with clay soil, clay desert]

Akciócentrum – (lat. actio – engedély, folyamat; centralis – központ, középső) működési- vagy hatásközpont; a természetföldrajzban a magas- és alacsony légnyomású légköri képződmények keletkezésének és gyakori elhelyezkedésének területe. [1. центр дії; 2. action centre]

Akklimatizáció – (lat. ad – neki, részére; gör. klíma – dőlés) az élő szervezetek alkalmazkodása új környezeti feltételekhez, új biocönózishoz. [1. акліматизація; 2. acclimatization]

Akkumuláció – (lat. accumulatio – felhalmozódás) törmelékes, üledékes kőzetek felhalmozódása a szárazföldön, óceánokban, tengerekben, folyókban, tavakban. [1. акумуляція; 2. accumulation, aggradation]

Aktinométer – (gör. aktinos – sugár; metreo – mérek) a napsugárzás mérésére szolgáló műszer a meteorológiában. [1. актинометр; 2. actinometer]

Alagsövezés (drenázs) – (ang. drain – szárítani) a talajvíz elvezetése, mocsarak lecsapolása alagsövek segítségével. [1. дренаж; 2. drainage]

Alagút – közlekedési utak valamilyen természetes (hegyben, víz alatt) vagy mesterséges akadály alatt való átkelésre. [1. тунель; 2. tunnel]

Albedó – (lat. albedo – fehérség, fehérség) egység, amely a földfelszín napsugárzást visszaverő képességét jelöli. [1. альbedo; 2. albedo]

Alföld – síksági domborzatforma a szárazföldön, amelynek abszolút magassága 0 – 200 méter. [1. низовина; 2. lowland]

Algák – egyszerű, vízben élő autotróf növények (moszatok). [1. водорості; 2. algae]

Állandó szelek – tartósan egy irányból fújó szelek (pl. passzátok, nyugati szelek). [1. постійні вітри; 2. constant winds]

Állatföldrajz – az állatok területi elterjedésével és az állatok környezethez való viszonyával foglalkozó tudományág. [1. географія тварин, зоогеографія; 2. zoogeography]

Allochton – (lat. allos – más, másík; chthon – föld, hely) olyan kőzetek, növények és állatok, amelyek nem azon a területen fejlődtek ki, ahol jelenleg található. [1. аллохтон; 2. allochthone]

Állóvíz (tó) – a földfelszín mélyedéseiben felhalmozódó víz; tó. [1. озеро; 2. lake]

Allúvium – (lat. alluvio – hordalék) a folyók által létrehozott és felhalmozódott hordalék (kavics, homok, agyag). [1. алювій; 2. alluvium, alluvial deposits, fluvial deposits]

Alpesi rétek – (Alpok – hegység Európában) főleg mérsékeltövi és szubtrópusi övezetek magashegységi övének erdők fölötti részén húzódó alpesi növényzettel borított területe. [1. альпійські луки; 2. alpine meadows]

Alpi hegységképződés – (Alpok – hegység Európában) a kainozoikum jelenkorban is tartó hegyképződési folyamatainak összessége, amely kb. 60 millió éve kezdődött. [1. альпійське горотворення; 2. alpine folding]

Anaerob élőlények – (gör. an – nem; aer – levegő; bios – élet) élőlények, amelyek szabad oxigén (levegő) nélkül is léteznek. [1. анаеробні організми; 2. anaerobic organisms]

Anemométer – (gör. anemos – szél; metreo – mérek) a szél sebességét mérő műszer a meteorológiában. [1. анемометр; 2. anemometer, wind-ga(u)ge]

Aneroid – (gör. a – tagadás; nerós – víz) folyadék nélküli barométer. [1. анероїд; 2. aneroid]

Anomália – (gör. anomalia – eltérés) eltérés a normáktól, az általános törvényszerűségektől, helytelenség. [1. аномалія; 2. anomaly]

Antarktisz – (gör. anti – ellen, ellentét; arktikos – északi) a déli sarkkörön túli kontinens. [1. антарктида; 2. antarctic continent, antarctica]

Anticiklon – (gör. anti – ellen; kyklon – köröző, forgó) magas légnyomású légköri képződmény; maximális légnyomás a közepén uralkodik, a szélei felé pedig csökken. [1. антициклон; 2. anticyclone]

Antiklinális – (gör. anti – ellen, ellentét; klino – hajlás) közetrétegek gyűrődése domború oldallal felfelé (felboltozódás). (gyürt rétegek domború része)[1. антиклиналь; 2. anticline, anticlinal fold]

Antracit – (gör. anthrakitis – szén) magas kalóriájú, kokszolható szénfajta. [1. антрацит; 2. anthracite]

Antropogén – (gör. anthropos – ember; genos – származás, faj) negyedidőszak, a geológiai idő legfiatalabb, napjainkban is tartó időszaka (kb. 2 millió éve tart). [1. антропоген; 2. anthropogene]

Antropológia – (gör. anthropos – ember; logos – szó, tan) embertan, az ember fejlődésével, adottságaival, szervezeti felépítésével, elterjedésével foglalkozó tudományág. [1. антропология; 2. anthropology]

Anyakőzet – talajképző kőzet; alapkőzet, amelyen talaj keletkezik (indexe – C). [1. материнська порода; 2. mother rock]

Apadás – vizek szintjének áradás utáni csökkenése. [1. спад; 2. subside]

Apály – a Világóceán szintjének süllyedése a Nap és a Hold tömegvonzásának, a Föld tengely körüli forgásának hatására; a tengerjárás alacsony vízszintű fázisa. [1. відплив; 2. ebb-tide, reflux]

Aprózódás – a kőzetek szétesése kisebb részekre hő és fagy hatására vegyi összetételük változása nélkül. [1. фізичне вивітрювання; 2. physical weathering]

Áradás – a felszíni vizek szintjének emelkedése. [1. підйом води; 2. water raise]

Aranyérc – aranytartalmú (Au) ásványi képződmény, amelyből gazdaságos az aranykitermelés. [1. золоті руди; 2. gold ores]

Árapály – a Világóceán szintjének emelkedése és süllyedése; a Nap és a Hold tömegvonzása és a Föld – Hold rendszer közös tömegközpontra való keringése okozza. [1. приплив-відплив; 2. tide-ebb-tide, tide cikle]

Archeopteryx – (gör. archaios – ősi, kezdeti, elsődleges; pteryx - madár) a mezozoikumban (jura) élő, galambnagyságú ősmadár, amely átmenetet képezett a hüllők és a madarak között. [1. археоптерикс; 2. archaeopteryx]

Archaikum – (gör. archaios – ősi, kezdeti, elsődleges) ősidő, a földtörténet kezdeti ideje, amely kb. 2 millárd évig tartott. [1. архей; 2. archaean]

Area – (lat. area – terület) jelenség, növényfaj, állatfaj, ásványi kincs elterjedési területe a földfelszínen. [1. ареал; 2. area]

Aridus éghajlat – (lat. aridus – száraz) száraz, forró éghajlatú terület kevés csapadékkal (kevesebb, mint 200 mm) – sivatag, félsivatag. [1. аридний (сухий) клімат; 2. arid (dry) climate]

Arktika – (gör. arktikos – északi) északi sarkvidék, az északi sarkkörtől északra fekvő, jéggel borított területek. [1. арктика; 2. arctic regions]

Árok – tektonikus törések mentén keletkező hosszú, mély süllyedések a földkéreg felszínén. [1. грабен (жолоб); 2. graben, trough (groove)]

Ártér – a folyóvölgy azon része, amelyet időszakonként, árvíz idején a folyóvíz elborít. [1. заплава; 2. flood-plain, river plain]

Ártéri erdő – folyók partjain kialakuló, nedvességet kedvelő fajtákból álló facsoportosulás, galériaerdő. [1. заплавний ліс; 2. bottomland forest]

Artézi víz – (lat. Artesium – Artois francia tartomány latin nevéből) felszínalatti, nyomás alatt álló, vízrekesztő rétegek között felgyülemelő víz, néha a furatokból szökőkútként tör a felszínre. [1. артезіанська вода; 2. artesian water]

Artézi medence – (lat. artesium – Artois francia tartomány latin nevéből) megsüllyedt geológiai szerkezetek rétegvizeinek (artézi vizeinek) a területe. [1. артезіанський басейн; 2. artesian basin]

Árvíz – a folyók vízszintjének nagymértékű emelkedése többnyire az év ugyanazon évszakában tartós esőzések vagy olvadó hó hatására. [1. повінь, паводок; 2. overflow, flood]

Ásványi erőforrások – ásványok és kőzetek összessége, amelyeket az ember termelési, gazdasági szükségleteinek kielégítésére felhasznál. [1. мінеральні ресурси; 2. mineral resources]

Ásvány – a Föld felszínén vagy mélyében, fizikai és kémiai folyamatok eredményeként keletkező, egynemű vegyi összetételű és azonos fizikai tulajdonságokkal rendelkező természetes anyag. [1. мінерал; 2. mineral]

Ásványtan (mineralógia) – (lat. minera – érc; gör. logos – szó, tan) az ásványok tanulmányozásával, rendszerezésével, osztályozásával foglalkozó tudomány. [1. мінералогія; 2. mineralogy]

Ásványvíz – több mint 1g/l oldott ásványi anyagot tartalmazó, gyakran gyógyhatású felszín alatti víz. [1. мінеральна вода; 2. mineral water]

Azály – hosszantartó, száraz, csapadékmentes időszak. [1. засуха; 2. drought]

Asszimetrikus lejtők – (gör. asymetria – nem egyforma) egy hegy különböző meredekségű és hosszúságú lejtői. [1. асиметричні схили; 2. asymmetrical slopes]

Aszövölgyek – többnyire síkságok felszínén, időszakos vízfolyások által létrehozott hosszú, mély árkok, füves-bokros növényzettel benöve. [1. яр; 2. gulch, gully, ravine]

Asztenoszféra – (gör. asthenes – gyenge, puha; sphaira – gömb, burok) a földköpeny felső részén húzódó, a litoszférát alulról határoló alacsony szilárdságú réteg. [1. астеносфера; 2. asthenosphere]

Aszteroidák – (gör. asteroideis – csillagszerű) szabálytalan formájú kisbolygók (főleg a Mars és Jupiter közötti térben). [1. астероїди; 2. asteroide]

Átalakult (metamorf) kőzetek – (gör. metamorphoma – átalakulás) a mélyben nagy nyomás és hőmérséklet hatására szerkezetükben megváltozott kőzetek. [1. метаморфічні гірські породи; 2. metamorphic rocks]

Atlasz – (gör. Atlas – mitológiai alak, aki a vállán tartotta az eget) térképek szisztematikusan, témák szerinti gyűjteménye; hegység Északnyugat-Afrikában. [1. атлас; 2. atlase]

Atmoszféra – (gör. atmos – pára, levegő; sphaira – gömb, burok) 1. légkör! [1. атмосфера; 2. atmosphere]

Atoll – (maldív atolu) sekély lagúnát körülölelő teljes vagy törött gyűrű alakú korall sziget, többnyire víz alatti vulkánon keletkezik; jellemző a Csendes- és Indiai-óceán trópusi részein. [1. атол; 2. atoll, lagoon island]

Autotróf élőlények – (gör. autos – önmaga; tropho – táplálás) élőlények, amelyek fotoszintézis vagy vegyi reakciók segítségével szervetlen anyagokból szerves anyagokat képesek előállítani.

[1. автотрофні організми; 2. autotrophe organisms]

Autochton – (gör. autos – önmaga, saját; chthon – föld, hely) kőzetek, növények és állatok, amelyek a képződési helyükön találhatóak ma is.

[1. автохтонні організми; 2. autochtone organisms]

Azbeszt – (gör. asbestos – olthatatlan) a szilikátok csoportjához tartozó ásvány, amelyre jellemző a rossz hő- és áramvezetés, hőszigetelésre használják. [1. азбест; 2. asbest]

Azonális – (gör. a – ellentét; zone – sáv, öv) valamely természeti jelenség nem az adott terület övezeti törvényszerűségei szerinti elterjedése endogén tényezők (domborzat, geológiai felépítés, stb.) hatására; pl.: magassági öveződés. [1. азональність; 2. azonality]

B

Badland – (ang. bad land – rossz föld) feldarabolódott domborzat szárazerekkel, vízváltókkal szabdalva sivatagi és félsivatagi területeken. [1. бедленд; 2. bad land]

Bajkái hegységképződés – (Bajkál – tó Szibéria déli részén) a proterozoikumban és a kambrium elején folyt hegységképződési folyamatok összessége. [1. байкальське горотворення; 2. baikalian folding]

Baktérítő – déli szélességi kör (d. sz. 23° 30'), ahol [1. тропік Козерога (південний тропік); 2. tropic of Capricorn]

Batiál – (gör. bathys – mély) tengerek és óceánok 200 métertől 3000 m mélységig terjedő övvezete. [1. батіаль; 2. bathyal, bathyal zone]

Bárikus depresszió – (gör. baros – nehézség; lat. depressio – elfojtani, elnyomni) alacsony légnyomású terület (ciklon). [1. барична депресія; 2. barometric depression, baric low]

Barkánok – (türk. kazah. barkan – csupasz homok) felülnézetből sarló alakú homokbuckák a sivatagokban, amelyek az uralkodó szelek hatására formálódnak. [1. бархани; 2. barchans, crescentic dunes]

Barlang – mészkőhegységek földalatti, beszivárgó csapadékvíz hatására kialakuló üreges képződménye. [1. печера; 2. cave, cavern]

Barométer – (gör. baros – nehézség; metro – mérek) a légnyomás meghatározására szolgáló műszer. [1. барометр; 2. rain-glass]

Batiszkáf – (gör. bathys – mélység; skaphos – hajó) az óceáni mélységeket kutató, önmeghajtású szerkezet. [1. батискаф; 2. bathyskaf]

Bauxit – (fran. bauxite – a francia Les Baux vidék nevétől ered) vöröses színű alumínium érc; timföldtartalma több mint 28%; keletkezése üledékes. [1. боксит; 2. bauxite]

Bazalt – (lat. basaltis – próbakő) a földkéreg alapkőzete, sötét színű, effuzív kőzet; összetevői: plagioklász, augit, olivin. [1. базальт; 2. basalt]

Beaufort-skála – (Beaufort – angol admirális nevétől) 12 fokozatú skála a szél erősségének meghatározására, a szél által kiváltott jelenségek alapján. [1. шкала Бофорта; 2. Beaufort scale]

Belső (endogén) erők – (gör. endo – belső; genesis – származtatok, alapítok) geológiai folyamatok, amelyeket a Föld belső energiája hoz létre (tektonika, magmatizmus, metamorfizmus, szeizmikus jelenségek); a Föld elsődleges felszínformáit kialakító, a Föld belsejében keletkező erők összessége (gravitációs-, magmás-, tektonikus erő). [1. внутрішні (ендогенні) сили; 2. internal (endogenous) force]

Beltenger – a szárazföldre mélyen benyúló tenger, amely más tengerekkel vagy az óceánnal szorosokon keresztül van összeköttetésben. [1. внутрішнє море; 2. inland sea, enclosed sea]

Belvíz – a tavaszi hóolvadás és a csapadék következtében felgyülemlött víz a mezőgazdasági földeken, réteken, legelőkön. [1. внутрішня вода; 2. inland water]

Bentosz – (gör. benthos – mélység) a tengerfenéken élő szervezetek összessége. [1. бентос; 2. benthos]

Biocönózis – (gör. bios – élet; koinos – közös) növények és állatok összessége egy bizonyos területen, amelyre jellemző egy meghatározott kapcsolatrendszer. [1. біоценоз; 2. biocoenosis]

Biogeográfia – (gör. bios – élet; geo – Föld; grapho – írok) az élő szervezetek (növények, állatok), biocönózisok életfeltételeivel és elterjedésével foglalkozó tudományág. [1. біогеографія; 2. biogeography]

Biogeocönózis – (gör. bios – élet; geo – Föld; koinos – közös) az élő és élettelen természeti összetevők komplexuma, amelyeket az anyag- és energiacsere köt össze. [1. біогеоценоз; 2. biogeocoenosis]

Biogén üledékek – (gör. bios – élet; genos – születés, eredet) üledékek, amelyek az élőlények élettevékenysége folytán keletkeznek. [1. біогенні відклади; 2. biogenic sediments]

Bioindikátorok – (gör. bios – élet; indico – mutatom, meghatározom) azok az élőlények, amelyek kimutatják a környezeti változásokat, számuk csökken vagy növekedik a környezeti változások (környezetszennyezés, stb.) hatására. [1. біоіндикатори; 2. bioindicators]

Bioszféra – (gör. bios – élet; sphaira – gömb, burok) az élet burka, az élő szervezetek elterjedésének területe a Földön. [1. біосфера; 2. biosphere]

Biotópok – (gör. bios – élet; topos – hely) a földfelszín azonos környezeti feltételekkel és biocönózissal rendelkező területei.

[1. біотопи; 2. biotope]

Bolida – (gör. bolis, bolidos – fém kopja) különlegesen fényes, tűzgolyószerű, csóvás meteor. [1. болід; 2. bolide, fireball]

Bolygók – saját fénnel nem rendelkező nagy méretű égitestek a Naprendszerben (csillagrendszerekben), amelyek ellipszis alakú pályán mozognak a Nap (csillag) körül. [1. планети; 2. planets]

Boreális idő – (lat. borealis – északi) a negyedidőszak holocén részének kezdete, kb. 2000 évig tartott. [1. бореальний час; 2. boreal (time)]

Borultság – az égbolt felhőkkel való fedettségének vizuális, részarányos megállapítása 1-től 10-ig terjedő skálán; nefoszkóppal határozzák meg. [1. хмарність; 2. cloudiness, sky conditions]

Botanika – (gör. botanike, botane – fű, növény) növénytan, a növények felépítésével, fejlődésével, csoportosításával, elterjedésével foglalkozó tudomány. [1. ботаніка; 2. botany, phytology]

Bóra – (gör. boreas – északi szél) helyi hideg szél, amely télen a meleg tengerparthoz közeli középmagas hegységről fut le. [1. бора; 2. bora]

Bronzkor – az ember fejlődésének 3–2 ezer évvel i. e. szakasza, amelyre jellemző a bronzból készült használati tárgyak elterjedése.

[1. бронзова епоха; 2. bronze age]

Bukószél – az Antarktisz belső, magasabban fekvő részéből az alacsonyabban fekvő partvidékek felé fújó állandó szél. [1. стокові вітри; 2. windflow]

Burán – (türk, buran – szél) erős, hideg téli szél Közép-Ázsiában.

[1. буран; 2. snow-storm]

C, CS

Campos – (port. campos – mező) száraz éghajlatú szavannák a Brazil-felföld déli részén. [1. кампос; 2. campos]

Ciklon – (gör. kyklon – körző, forgó) alacsony légnyomású terület a légkörben; legalacsonyabb a légnyomás a középső részén, szélei felé növekszik. [1. циклон; 2. cyclone]

Cirkuszvölgy – (lat. circus – kör) hegycsúcsok mellett keletkező, tálalakú természetes mélyedés, meredek sziklafalakkal, kidomborodó aljzattal, amelyet kisebb gleccserek hoznak létre. [1. карова долина; 2. clints valley]

Conrad felület – (Conrad – osztrák geofizikus nevétől) határfelület a gránit és bazalt rétegek között a földkéregben. [1. поверхня Конрада; 2. Conrad discontinuity]

Coriolis-erő (kitérítő erő) – (Coriolis – francia tudós nevétől) a Föld tengely körüli forgásából adódó és a földfelszínen ható erő, amely a mozgó testeket az északi féltekén jobbra, a délin balra téríti.

[1. Копіоліса сила; 2. Coriolis force]

Cunami – (jap. cunami – hullám) tengeri (5–50 m magas) hullámok, amelyek víz alatti földrengések által keletkeznek; terjedési sebességük 50–1000 km/óra; a partok mentén nagy károkat okoznak. [1. цунамі; 2. tsunami]

Creek – (ang. creek – patak, mellékfolyó) ideiglenes folyó vagy kiszáradt folyómeder Ausztráliában. [1. крік; 2. creek]

Csatorna (kanális) – (lat. canalis – cső, csatorna) mesterséges vízfolyás, vízlevezető, vízösszekötő. [1. канал; 2. canal, channel]

Csapadék (légköri csapadék) – a légkörből szilárd vagy folyékony halmazállapotban a felszínre kerülő víz. [1. опади; 2. precipitations]

Csapadékmérő – a légkörből hulló csapadék összegyűjtésére és mérésére szolgáló műszer. [1. опадомір; 2. pluviometer, rain measure]

Cseppkő – mészkőhegységek barlangjaiban képződő jégcsapszerű kalcit képződmények; lehetnek felfelé (sztalagmit) és lefelé (sztalagtit) növekvők, ha összenőnek cseppkőoszlopot (sztalaktát) alkotnak.

[1. Натічно-капельні утворення; 2. dripstone deposit]

Csermely – kisebb vízfolyás. [1. струмок; 2. rill, brook]

Csernozjom – (or. чорнозем – feketeföld) jó termőképességű mezőségi (sztyepp, erdőssztyepp) talaj, magas humusztartalma (2 – 15 %) miatt fekete színű. [1. чорнозем; 2. chernozeme, black earthe]

Csillagok – a Világegyetem saját fénnel rendelkező égitestjei, felhevült, gáznemű (plazma) gömbjei. [1. зірки; 2. stars]

Csillagászat (asztronómia) – (gör. astron – csillag; nomos – törvény) a Világegyetem szerkezetéről és összetevőinek felépítéséről, evolúciójáról szóló tudományág. [1. астрономія; 2. astronomy]

Csillagászati egység – a csillagászatban használt távolságmérési egység, átlagos Föld–Nap (150 millió km) távolság.

[1. астрономічна одиниця; 2. astronomic unit]

Csillagképek – a csillagos égbolt részei, csillagcsoportok, amelyeket a könnyebb tájékozódás érdekében jelöltek meg mitológiai személyek, állatok, tárgyak nevével. [1. сузір'я; 2. constellations]

Csillagos ég – a Világegyetem felhőtlen éjszaka szabad szemmel látható része csillagokkal, bolygókkal. [1. зоряне небо; 2. star sky]

Csillám – kőzetalkotó ásvány, nem állandó összetételű szilikát, lemezes, pikkelyes szerkezetű, könnyen lemezekre bontható; lehet: muszkovit, biotit, stb.; keletkezése magmás, metamorf. [1. слюда; 2. mica]

Csuszamlás – kőzet, kőzettörmelék megcsúszása a lejtők vízzáró rétegen a beszivárgó csapadékvíz hatására. [1. зсув; 2. landslide, slump]

D

Dagály – a Világóceán szintjének emelkedése a Nap, a Hold tömegvonzásának és a Föld – Hold rendszer közös tömegközpont körül való keringéséből adódó centrifugális erő hatására. [1. приплив; 2. tide]

Defláció – (lat. deflatio – kifúvódás, elfúvás) a szél által végzett erózió, a kőzetek rombolódása és a kőzetszemcsék szél általi elhordása. [1. дефляція; 2. deflation]

Deltatorkolat – (gör. Δ – delta betűtől) háromszög alakú folyótorkolat, ahol a folyóhordalék zátonyokat, szigeteket, folyóágakat alkotva lerakódik. [1. дельтовидне гирло; 2. delta]

Delúvium – (lat. deluo – lemosok) lemállott üledékek, amelyeket a hegyoldalokról az esővíz és az olvadó hó mos le. [1. делювій; 2. deluvium]

Denudáció – (lat. denudatio – lemeztelenedés, lekopás) a kőzetek rombolódásának, elhordásának és felhalmozódásának a folyamata víz, szél, gleccser által, amely a földfelszín kiegyenlítődéhez vezet.

[1. денудація; 2. denudation, degradation]

Depresszió – (lat. depressio – elfojtani, elnyomni) l. mélyföld! [1. депресія; 2. depression]

Derázió – lejtőn történő tömegmozgás a gravitációs erő hatására; a löszös, homokos, agyagos rétegek a lejtőn megcsúsznak. [1. обвал; 2. rockfall]

Devon – (Devonsheare – grófság Angliában) a paleozoikum időszaka; kb. 60 millió évig tartott. [1. девон; 2. devon]

Délibáb – fénytörési jelenség a sivatagokban és síkságokon, ahol meleg napokon, a látóhatár közelében, a felszíni tárgyak visszatükröződnek. [1. міраж; 2. mirage, optical illusion]

Délkör (meridián) – (lat. meridianus – déli) a Föld felszínén feltételesen meghúzott vonal (kör), amely összeköti a földrajzi északi és déli sarkokat. [1. меридіан; 2. meridian]

Dér – apró jégkristályokból álló csapadék; éjszakai lehűléskor a kicsapódott pára (harmat) megfagyásakor keletkezik. [1. іній; 2. hoarfrost]

Dinoszauruszok – (gör. deinos – ijesztő, félelmetes; havros – hüllő) a mezozoikumban élő őshüllők csoportja (méreteik a macskanagyságútól a gigantikusig terjedtek). [1. дінозаври; 2. dinosaurs]

Diszlokáció – (lat. dislocatio – elmozdítás) a kőzettömegek belső erők hatására történő helyváltoztatása, elmozdulása. [1. діслокація; 2. dislocation, earth shifts]

Dolina – (szláv, dolina – völgy) mészkőfennsíkok karszteredetű, tál alakú mélyedései (ritkán, több mint 100 méter átmérőjű). [1. долина; 2. dolina]

Dolomit – (Dolomieu – francia geológus nevétől) kalcium és magnézium karbonát; hidrotermális, üledékes, világos színezetű, szemcsés, szálas kőzet. [1. доломіт; 2. dolomite]

Domb – síkságokból kimagasodó domborzatforma, melynek viszonylagos magassága nem haladja meg a 200 métert. [1. горб; 2. hill, mound]

Domborzat – a földfelszín formái, formai változatossága. [1. рельєф; 2. relief, topography]

Domináns növényzet – (lat. dominantis – uralkodó) uralkodó növényzet egy bizonyos területen. [1. домінантна (переважаюча) рослинність; 2. dominant vegetation]

Dörgés (menydörgés) – zivatarok környezetében az elektromos kisülést (villámlást) kísérő hangjelenség. [1. грім; 2. thunder]

Drágakövek – színtelen vagy színes, ritka ásványok, amelyek fényességgel, esetenként átlátszósággal, nagy keménységgel, stb. rendelkeznek (gyémánt, rubin, topáz, stb.). [1. коштовні каміння; 2. gem stones, jewels]

Dunit – (Dun – hegység Új-Zélandon) mélységi bázisos, kristályos kőzet; összetevője főleg olívin; fekete vagy sötétzöld színű. [1. дуніт; 2. dunite, olivine rock]

Dűnék – (ném. düne – homokdomb) tengerparton, tóparton, folyóparton keletkező parabola alakú homokdombok, homokdombok a sivatagban, amelyet a szél hord össze és mozgat. [1. дюни; 2. dunes]

Dzsungel – (hindi, ang. jungle – bozót, sűrű erdő) egyenlítői, trópusi és szubtrópusi sűrű erdős, bozótos növénytakaságok. [1. джунглі; 2. jungle]

E, É

Édesvíz – a szárazföldek kis sótartalmú vizei (a vízkészletek 2,8 %-a), főleg jég formájában van. [1. прісна вода; 2. fresh-water]

Efemerek – (gör. efemeris – egy napi) egy napra növények, melyek fejlődése rövid ideig tart; jellemzőek a sztyeppékre, félsivatagokra, sivatagokra. [1. ефемери; 2. ephemerals]

Effuzív kőzetek – (lat. effusio – szétömlés) a földfelszínre kiömlő és megszilárduló magmás kőzetek. [1. ефузивні гірські породи; 2. effusive rock]

Éghajlat (klíma) – (gör. klíma – dőlés, a földfelszín hajlása a napsugarakhoz viszonyítva) az időjárás sokéves rendszere. [1. клімат; 2. climate]

Éghajlatalakító tényezők – azok a tényezők (földrajzi fekvés, domborzat, légkörzés, tengeráramlatok), amelyek meghatározzák egy bizonyos terület éghajlatát. [1. кліматотворчі фактори; 2. climato-forming factors]

Éghajlati front – (lat. fronts – homlok, előtér) a légtömegek fő típusait elválasztó légköri front, átmeneti övezet; lehet arktikus, poláris, trópusi. [1. кліматичний фронт; 2. climatic front]

Éghajlati övek – hasonló éghajlattal rendelkező kiterjedt területek, övezetek a Föld felszínén. [1. кліматичні пояси; 2. climatic belts (zones)]

Éghajlattan – l. klimatológia! [1. кліматологія; 2. climatology]

Égtájak – a napjárás alapján megadott alapidányok (észak, dél, kelet, nyugat). [1. сторони горизонту; 2. cardinal points]

Égtájak – a napjárás alapján megadott alapidányok (észak, dél, kelet, nyugat). [1. сторони горизонту; 2. cardinal points]

Egyenlítő (ekvátor) – (lat. aequator – kiegyenlítő, egyenlítő) az északi és déli sarkoktól egyenlő távolságra húzódó szélességi kör; északi és déli féltekékre osztja a Földet; hossza 40 075 696 m.

[1. екватор; 2. equator]

Egyezményes jelek – feltételes jelek, alakzatok, amelyekkel objektumokat, jelenségeket, folyamatokat tüntetnek fel a földrajzi és topográfiai térképeken. [1. умовні знаки; 2. conventional signs (symbols)]

Egyéves növények – növények, amelyeknek életciklusa (vegetációs ideje) egy évig tart. [1. однорічні рослини; 2. annual plant]

Életciklus – (gör. kykle – idő, időszak) a fejlődési fázisok összessége a születéstől a haláláig. [1. життєвий цикл; 2. life-cycle]

Eljegesedés – a szárazföldi jégtakaró kiterjedése a földtörténeti negyedidőszakban főleg az északi féltekén (jégkorszak).

[1. зледеніння; 2. glaciation]

Ellúvium – (lat. eluo – kimosok) a kőzetek mállásának eredménye, amely a keletkezés helyszínén marad. [1. елювій; 2. eluvium]

„Elmó tüze” – (Szent Elmo templomától, amelynek csúcsán gyakran megfigyelték) a légkör elektromos jelensége zivatarok, viharok idején, amikor a környezetből kimagasló tárgyak csúcsán (árbos, toronycsúcs, hegycsúcs, stb.) elektromos kisülések jönnek létre. [1. вогні Ельма; 2. st. Elmos's fire]

Elnyelt sugárzás – a teljes napsugárzás része, amely a föld felszínén és a légkörben a hőmérséklet emelkedésére használódik el.

[1. поглинаюча радіація; 2. absorbed radiation]

Előhegység – hegyvidékek szélein elhelyezkedő, a hegyvidéktől alacsonyabb dombos felszínű vidék. [1. передгір'я; 2. foothills, piedmont]

Emlősök – az egész Földön elterjedt gerincesek osztályához tartozó állatok; jellemző, hogy utódaikat emlőikből tejjel táplálják. [1. ссавці; 2. mammals]

Endemikumok – (gör. endemos – helyi) növény- és állatfajok, amelyek viszonylag kis területen terjedtek el, csak egy bizonyos területen honosak. [1. ендеміки; 2. endemic forms, endemics]

Endogén erők – (gör. endon – belső; genos – születő) 1. belső erők! [1. ендегенні сили; 2. endogene force]

Eocén – (gör. eos – hajnalcsillag; kainos – új) a kainozoikum harmadidőszakának (paleogén) második része; kb. 21 millió évig tartott. [1. еоцен; 2. eocene]

Eolikus jelenségek – (gör. Aiolas – a szél istene a gör. mitológiában) a szél felszínalakító munkájának eredményeként keletkező jelenségek.

[1. еолові явища; 2. eolian apperance]

Epicentrum – (gör. epi – -re, -fölött, -mellett, -után; kentron – központ) a földrengés fészke fölött elhelyezkedő földfelszín, ahol a legerősebb a földrengés. [1. епіцентр; 2. epicentre]

Epirogenézis – (gör. epeiros – szárazföld, szárazulat; genesis – származás, eredet) a kőzetlemezek lassú süllyedő vagy emelkedő mozgása. [1. епейрогенез; 2. epirogenesis]

Erdő – növénytársulások, amelyekben uralkodóak a fafajták. [1. ліс; 2. forest, wood]

Erdősültség – az erdőterületek arányát százalékban kifejező szám.

[1. лісистість; 2. forestry]

Erg – (ar.) afrikai homoksvivatag. [1. epr; 2. erg, sand desert]

Erózió – (lat. erosio – szétmarás) a kőzetek és a talaj rombolódásának folyamata folyó víz által. [1. ерозія; 2. erosion]

Eróziótalp (erózióbázis) – (lat. erosio – szétmarás; basis - alap) felszín, amelytől alább a folyó nem mélyíti medrét. [1. базис ерозиї; 2. base, level of erosion]

Eséstüske – a szintvonalakon az esés irányát mutató vonalka.
[1. бергштрих; 2. bergstriche]

Eső – a légkörből hulló cseppfolyós csapadék. [1. дощ; 2. rain, rainfall]

Év – idő, amely alatt a Föld egy teljes fordulatot tesz meg a Nap körül (~365 nap 6 óra). [1. рік; 2. year]

Évszakok – szezonális (néhány hónapig tartó) változások és a Napjárás alapján megfigyelhető évperiódusok: tél, tavasz, nyár, ősz. [1. пори року; 2. season]

Ezrelék – valaminek az ezred része; ezrelékben mérik a tengervíz sótartalmát is (‰). [1. промілле; 2. thousandth]

Exogén erők – (gör. exo – külső; genos – születő) l. külső erők!
[1. екзогенні сили; 2. exogenic force]

Exoszféra – (gör. exo – -kívül; sphaira – gömb, burok) a légkör 1000 km-től magasabban kezdődő külső burka, ahol a hidrogénatomok könnyen a környező űrbe távoznak; a szétszóródás burka.

[1. екzosфера; 2. exosphere]

Expozíció – (lat. expositio – elhelyezkedés) a hegyi lejtők égtájkítettsége. [1. експозиція; 2. aspect]

F

Fagy – a hőmérséklet lesüllyedése fagypont (0° C) alá. [1. мороз; 2. frost]

Fanerozoikum – (gör. phaneros – tényleges, nyílt; zoe – élet) a paleozoikumot, mezozoikumot, kainozokumot egyesítő, nagy geológiai idő; kb. 570 millió éve kezdődött. [1. фанерозой; 2. phanerozoic]

Fauna (állatvilág) – (lat. Fauna – a római mitológiában az erdők, mezők és állatok istene) egy meghatározott terület állatfajainak összessége. [1. фауна; 2. fauna]

Felföld – a földfelszín nagykiterjedésű része, ahol hegyvonulatok, masszívumok, kiegyenlített felszínnek, medencék helyezkednek el egy kiemelkedett tömbön. [1. нагір'я; 2. high plateau, highland]

Felhő – apró vízcseppek és jégkristályok halmozódása jelentős magasságban a légkörben, a levegő lehülése és a vízpárával való telítettsége eredményeként (lehet fátyol-, réteg- vagy esőfelhő). [1. хмара; 2. cloude]

Felső köpeny – a földköpeny része, a Mohorovičić rétegtől kb. 900 km mélységig; ide tartozik az asztenoszféra is. [1. верхня мантия; 2. upper mantle]

Felszín alatti lefolyás – a felszín alatti vizek mozgása a nehézségi erő vagy a hidraulikus nyomás hatására. [1. підземний стік; 2. subsurface flow]

Felszín alatti víz – a földfelszín alatt, a földkéregben található víz.

[1. підземна вода; 2. ground water, underground water, subsurface water]

Felszíni víz – a szárazföldek felszínén elhelyezkedő folyó (patakok, folyók) és álló (tavak, víztározók) vizek. [1. поверхневі води; 2. surface water]

Feneküledékek – óceán-, tenger-, tó-, folyófenéken felhalmozódó üledékek. [1. донні відклади; 2. bottom sediments]

Fennsík – síkság, amelynek abszolút magassága meghaladja az 500 métert. [1. плоскогір'я; 2. tableland]

Fenológia – (gör. phainomena – jelenség; logos – szó, tan) a növény és állatvilág évszakonként változó fejlődésének és jelenségeinek tanulmányozásával foglalkozó tudomány.

[1. фенологія; 2. phenology]

Félsivatag – átmeneti övezet, amely száraz (aridus) éghajlat mellett keletkezik; jellemző a sztyepei és a sivatagi növényzet, talajtakaró.

[1. напівпустеля; 2. semi-desert, half-desert]

Félsziget – a szárazföld része, amely benyúlik a tengerbe, tóba, folyóba és három oldalról víz veszi körül. [1. півострів; 2. peninsula]

Fényév – a csillagászatban használt távolságegység, amelyet a fény egy év alatt tesz meg (~ 10¹³ km). [1. світловий рік; 2. lighting year]

Fiatall hegység – az alpi vagy azzal megegyező időben kifejlődött hegység. [1. молоді гори; 2. young mountains]

Fitocönózis – (gör. phyton – növény; koinos – közös) növényi közösség. [1. фітоценоз; 2. phytocoenosis]

Firnjég – (ném. Firn – múltévi, régi) préselt, szemcsés hó, amely a hóhatár fölött keletkezik a gleccserekre rápréselődő időszakosan megolvadó és újrafagyó hóból. [1. фірн; 2. firn, granular ice]

Fjord – (norv.) keskeny, mély tengerből magas, meredek, sziklás partokkal a Skandináv-félsziget partvidékén. [1. фйорд; 2. fiorde]

Flis – (ném. Flisch, fliesen – folyni) tengerfenéken vagy mély zárt medencében a lejtők alján keletkező, törmelékes üledékes kőzet, amelyre jellemző a ritmikus rétegződés. [1. фліш; 2. flysch]

Flóra (növényvilág) – (lat. Flora – a gör. mitológiában a virágok, a tavasz és vidámság istene) egy bizonyos terület növényfajainak összessége. [1. флора; 2. flora]

Fluviális domborzatforma – (lat. fluvius – folyó, patak) folyó vizek munkája által létrehozott domborzatformák. [1. флювіальна форма рельєфу; 2. fluvial landform]

Fluvioglaciális üledékek – (lat. fluvius – folyó, patak; glacies – jég) réteges üledékek, amelyek az olvadó jég folyó vizei raknak le; lehetnek intraglaciális (a gleccser belsejében keletkező) és periglaciális (a gleccser mellett keletkező) üledékek.

[1. флювіогляціальні відклади; 2. fluvio-glacial deposits]

Fok – a part óceánba, tengerbe, tóba, folyóba nyúló kiszögellése.

[1. мис; 2. cape]

Fokhálózat – a szélességi körök és délkörök térképen ábrázolt rendszere, amely segíti a tájékozódást, valamely objektum megkeresését a térképen. [1. координатна сітка; 2. coordinates net]

Folyami hordalék (allúvium) – (lat. alluvio – hordalék) a folyó romboló munkája (erózió) által létrehozott törmelékes üledékes kőzetek (kavics, homok, iszap). [1. річкові відклади (алювій); 2. fluvial deposit (alluvium)]

Folyó – természetes vízfolyás, amely a földfelszín szintjének esése eredményeként folyik, vízgyűjtő medencéjében felvéve a mellékfolyóit. [1. річка; 2. river]

Folyó esése – a folyó forrása és torkolata közötti szintkülönbség; a folyó forrása és torkolata közötti szintkülönbséget osztják a folyó hosszával (m/km). [1. падіння річки; 2. gradient of river, stream gradient]

Folyóhossz – távolság a folyó forrásától a torkolatáig a középvonalon mérve. [1. довжина річки; 2. length of river]

Folyómeder – a földfelszín hosszanti mélyedése, amelyben a folyó vize folyik. [1. русло; 2. river bed, river channel]

Folyórendszer – a főfolyó a mellékfolyóival együtt egy adott vízgyűjtő medencében. [1. річкова система; 2. river system]

Folyótáplálás – a folyóba, mellékfolyóba kerülő víz; eredete lehet esővíz, hólé, olvadó jég, felszín alatti, vegyes. [1. живлення річки; 2. alimentionation of river]

Folyótorkolat – az a hely, ahol a folyóvíz másik folyóba, tóba, tengerbe ömlik. [1. гирло; 2. river mouth]

Folyó vízjárása – a folyó vízszintjének ingadozása és vízhozamának változása. [1. режим річки; 2. regime of river]

Folyóvölgy – belső és külső erők által létrehozott síkvidéki vagy hegyvidéki domborzatforma, hosszanti mélyedés, amelynek alján a folyó folyik (lehet U és V alakú). [1. річкова долина; 2. valley of river]

Forrás – a felszín alatti vizek feltörése a felszínre; folyók kezdete, eredete. [1. джерело; 2. spring]

Fossziliák – (lat. fossilis – kiásott) kőületek, szerves maradványok. [1. фосілії, кам'яні рештки; 2. fossils]

Fotoszintézis – (gör. photos – fény; synthesis – egyesülés, kapcsolat) a napfény energiájának megkötése, szerves anyagok átalakítása a napfény energiájának segítségével, zöld növények által szerves anyaggá. [1. фотосинтез; 2. photosynthesis]

Föld – a Naprendszer része; a Naptól a 3. bolygó, ahol élünk; az egyetlen ismert hely a Világegyetemben, ahol élet van. [1. Земля; 2. Earth]

Földgáz – a földkéregben keletkező szénhidrogén gáz; fő összetevői: metán (98 %), etán, propán, bután, pentán, stb. [1. природний газ; 2. natural gas]

Földgömb (glóbusz) – (lat. globus – gömb) földmodell, a Föld kicsinyített ábrázolása. [1. глобус; 2. globe]

Földforgás – a Föld napi (saját tengelye körüli) mozgása. [1. оберт Землі; 2. revolution of the Earth]

Földi légkörzés – a légkörben kialakuló levegőmozgások összessége, amelyet a különböző területek eltérő hőmérséklete és légnyomáskülönbsége idéz elő. [1. циркуляція повітря Землі; 2. atmospheric circulation of Earth]

Földi sugárzás – a földfelszín szemmel láthatatlan, infravörös sugárzása a világűr felé, amely által hőt veszít és lehül. [1. земна радіація; 2. terrestrial radiation]

Földkéreg – a litoszféra felső 5 – 70 kilométer vastagságú rétege, alsó határa a Mohorovičić (Moho) felszín; lehet kontinentális és óceáni. [1. земна кора; 2. Earth's crust]

Földköpeny – a földkéreg és a Föld magja között húzódó 70-től 2900 kilométer mélységig terjedő burok, gömbhéj. [1. мантія Землі; 2. Earth's mantle]

Földlapultság – szám, amely a földalak (ellipszoid) eltérését mutatja a gömb alaktól. [1. сплюснутість Землі; 2. ellipticity of Earth, flattening of Earth]

Földmag – a Föld központi burka, amelyben magas nyomás és hőmérséklet uralkodik és feltehetően vasból van (kb. 3470 km sugarú). [1. ядро Землі; 2. Earth's core]

Földmágnesség – a földfelszín körül kialakult mágneses tér és jelenségei, amelyet a földmágban és köpenyben keletkező mágnesség okozza. [1. магнетизм Землі; 2. Earth's magnetic]

Földnyelv – tengerbe, tóba hosszan benyúló, keskeny félsziget. [1. коса; 2. spit, sand bank]

Földrajz (geográfia) – (gör. geo – Föld, grapho – írok) a természettudományok és társadalomtudományok rendszere, amely tanulmányozza a földrajzi burkot, a természeti, termelési, szociális komplexumokat és összetevőiket. [1. географія; 2. geography]

Földrajzi burok – a Földnek az a burka, amelyben érintkeznek, összefonódnak, egymásba hatolnak, és kölcsönhatásban vannak az atmoszféra alsó rétege, a litoszféra felső rétege, a hidroszféra és a bioszféra. [1. географічна оболонка; 2. landscape geosphere]

Földrajzi burok egysége – a földrajzi burok összetevőinek szoros kapcsolata, egymástól való függése. [1. єдність географічної оболонки; 2. unity of landscape geosphere]

Földrajzi fekvés – földrajzi objektum, terület elhelyezkedése más objektumokhoz, területekhez, jelenségekhez viszonyítva.

[1. географічне положення; 2. geographic position]

Földrajzi fokhálózat – a térképen és a földgömbön meghúzott szélességi és hosszúsági körök rendszere. [1. географічна градусна сітка; 2. geographic degree reticle]

Földrajzi hosszúság – távolság a kezdő délkör és a meghatározandó hely között fokokban kifejezve. [1. географічна довгота; 2. geographic longitude]

Földrajzi környezet – a természetnek az a része, amellyel az ember élete és tevékenysége folyamán közvetlen kapcsolatban van.

[1. географічне середовище; 2. geographic environment]

Földrajzi övezetesség – a földrajzi burok összetevőinek és a természeti komplexumoknak törvényszerű, sávos, övszerű váltakozása az egyenlítőtől a sarkok felé. [1. географічна зональність; 2. geographical zonality]

Földrajzi pólus – (lat. polus – tengely) az a hely, ahol a Föld képzeletbeli tengelye érintkezik a felszínnel (északi és déli sark).

[1. географічний полюс; 2. geographical pole]

Földrajzi szélesség – távolság az egyenlítő és a meghatározandó hely között fokokban kifejezve. [1. географічна широта; 2. geographic latitude]

Földrajzi térkép – a földfelszín síkszerű, kicsinyített ábrázolása egyezményes jelekkel. [1. географічна карта; 2. geographical map]

Földrengés – a földfelszín hullámzó mozgása, amely a kőzetburokban keletkező hirtelen elmozdulás hatására keletkezik. [1. землетрус; 2. earthquake, earth shock]

Földrengés fészke – az a hely a földkéregben vagy a földköpeny felső részében, ahol a földrengés kipattan. [1. вогнище землетрусу (гіпоцентр); 2. focus of earthquake (hypocentre)]

Földtan – a földrajz része, amely tanulmányozza a földrajzi burok összetételét, szerkezetét, fejlődését és törvényszerűségeit.

[1. землезнавство; 2. earth science]

Földtengely – képzeletbeli egyenes (tengely), amely körül a Föld forog; metszése a földfelszínen az északi és déli sark. [1. вісь Землі; 2. axis of Earth]

Főn – (ném. Föhn; lat. favonius – meleg nyugati szél) magashegységen átkelő, többnyire meleg helyi bukószél. [1. фен; 2. foehn, foehn wind]

G, GY

Gabbró – (ol. gabbro) sötét színű, mélységi magmás kőzet; fő összetevői: plagioklász, amfibol, olivin. [1. габро; 2. gabbro]

Galaktikák – (gör. galaktikos – tejes, tejút) gigantikus méretű (több százmillió csillagból álló) csillagrendszerek. [1. галактики; 2. galaxies]

Galériaerdő – (fran. galerie; ol. galleria) szavannákon, tengerek vagy folyók partjai mentén húzódó, néhány száz métertől néhány kilométer szélességig terjedő erdősáv. [1. галерейний ліс; 2. galeria forest]

Gejzír – (izl. geysir – kiömleni, kifröccseni) forró, időszakosan működő szökőkútszerű vízforrás, főleg vulkanikus területeken.

[1. гейзир; 2. geyser]

Geobotanika – (gör. geo – Föld; botane – fű, növény) – a Föld növényvilágának összetételével és elterjedésével foglalkozó tudományág. [1. геоботаніка; 2. geobotany]

Geocentrikus világgép – (gör. geo – Föld; kentron – központ) tan, amely szerint a világegyetem középpontjában a Föld áll, a bolygók és a csillagok körülötte keringenek. [1. геоцентричний світогляд; 2. geocentric world view]

Geodézia – (gör. geo – Föld; daio – felosztani) a Föld formájával, méreteivel, a földfelszínen végzett távolságmérésekkel foglalkozó tudomány. [1. геодезія; 2. geodesy]

Geofizika – (gör. geo - Föld; physis – természet) a Föld felépítését, fizikai tulajdonságait tanulmányozó tudományág. [1. геофізика; 2. geophysics]

Geoid – (gör. geo - Föld; eidos – alak, kinézet) Földünk alakja. [1. геоїд; 2. geoid]

Geokémia – (gör. geo – Föld; lat. chymia, gör. humeia – a fém olvasztásának ismerete) a Föld kémiai összetételét, a kémiai elemek elterjedését tanulmányozó tudományág. [1. геохімія; 2. geochemistry]

Geokronológia – (gör. geo – Föld; chronos – idő; logos – szó, tan) 1. földtörténeti időszámítás! [1. геохронологія; 2. geochronology]

Geológia – (gör. geo – Föld; logos – szó, tan) a Föld összetételét, felépítését, fejlődését tanulmányozó tudomány. [1. геологія; 2. geology]

Geológiai idő – (gör. geo – Föld; logos – szó, tan) a Föld keletkezése óta eltelt idő, amelyet földtörténeti szakaszokra (érákra, korszakokra, időszakokra) bontottak fel. [1. геологічний час; 2. geological time]

Geológiai szerkezet – (gör. geo – Föld; logos – szó, tan) a földkéreg egy adott területének a felépítése; a kőzetek lerakódásának, rétegződésének formái. [1. геологічна структура; 2. geological structure]

Geomorfológia – (gör. geo – Föld; morphe – forma; logos – szó, tan) a Föld domborzatát, annak kialakulását és fejlődését, az óceán- és tengerfenék felszínét tanulmányozó tudományág. [1. геоморфологія; 2. geomorphology]

Geoszférák – (gör. geo – Föld; sphaira – gömb, burok) földi burkok, amelyek különböznek egymástól összetevőikkel, tulajdonságaikkal (bioszféra, atmoszféra, litoszféra, stb.). [1. геосфери; 2. geospheres]

Geotermikus energia – (gör. geo – Föld; termo – hő, meleg; energieia – tevékenység) a Föld belső melegéből származó hőenergia.

[1. геотермічна енергія; 2. geothermic energy]

Gerincesek – állatok, amelyekre jellemző a csontváz fő oszlopa – a gerinc; ide tartoznak a halak, madarak, emlősök, hüllők, stb.; kb. 60 ezer faj. [1. хребетні; 2. vertebrata]

Gesztenyebarna talaj (kastanozem) – (or. каштан – gesztenye; зєм – föld) a mérsékelt övi száraz sztyeppe alacsony humusztartalmú, bázisos talaja. [1. каштанові ґрунти (каштанозем); 2. chestnut soils]

Glaciális felszín – (lat. glacies – jég) gleccser és olvadékvíz által erodált felszín. [1. гляціальна поверхня; 2. glacial surface]

Glaciológia – (lat. glacies – jég; gör. logos – szó, tan) természetes felszíni (gleccser, hótakaró, takarójég, stb.) és felszín alatti jéggel, jégtakarókkal foglalkozó tudomány. [1. гляціологія; 2. glaciology]

Glauber só (mirabilit) – (Glauber német kémikusról; lat. mirabilis – különleges) vizes nátrium-szulfát, fehér színű só, egyes tavak vizének elpárolgása után keletkezik; összetétele: nátrium, kén, oxigén és víz; szóda és üveg előállításához használják. [1. глауберова сіль (мірабіліт); 2. Glauber's salt (mirabilite)]

Glejtalaj – állandó nedvességfelesleggel rendelkező területeken keletkező talaj, amelyben glejes szint (kékes-, kékes-szürke színű, finomszemcséjű agyag) választódik ki. [1. глеєвий ґрунт; 2. gley soil]

Gleccser – (ném. Gletscher; lat. glacies – jég) légköri csapadékból keletkező, felhalmozódott, összepréselődött hó, jégtömeg a hegységi völgyekben. [1. льодовик; 2. glacier]

Gleccsertó – (ném. Gletscher; lat. glacies – jég) a jégkorszak idején, a gleccserek felszíninformáló tevékenysége nyomán keletkezett tó.

[1. льодовикове озеро; 2. glacial lake]

Globális jelenségek – (fran. global – általános; lat. globus – földgömb) azok a jelenségek, amelyek nemcsak egy terület, régió, ország természetföldrajzi jellegzetességeit, adottságait érintik, hanem kihatással vannak az egész Föld természetére.[1. глобальні явища; 2. global appearances]

Gneisz – (ném. gneis) metamorf (összetételben és szerkezetben közeli a gránithoz) kőzet, összetevői: kvarc, káliföldpát, plagioklász, stb.

[1. гнейс; 2. gneiss]

Gomoly (eső) felhő – különálló, felboltozódott alakú (zivatar)felhő.

[1. скупчасті (дошові) хмари; 2. cumulus (cumulonimbus)] **Gondvána** – (Belső-India történelmi területe) hipotetikus szárazföld, a Pangea őskontinens déli része, amely a paleozoikumban és a mezozoikumban létezett. [1. Гондвана; 2. Gondwana]

Gravitációs erő (nehézségi erő) – (lat. gravitas – nehézség) a Földön ható belső erő, amely a Föld tömegétől adódik (tömegvonzás), a bolygó középpontja felé irányul, összetartja a bolygót.[1. гравітаційна сила; 2. gravity force]

Gradiens – (lat. gradimens – lépegető) valamilyen mutató folyamatos, egységnyi távolságra eső változása. [1. градієнт; 2. gradient]

Grafit – (gör. grapho – írok) magmás vagy metamorf, puha, széntartalmú kőzet; tűzálló, vezeti az elektromos áramot. [1. графіт; 2. graphite]

Gránit – (lat. granum – szemcse, mag) kristályos, szemcsés, mélységi magmás kőzet; összetevői: káliföldpát, kvarc, csillám, stb. [1. граніт; 2. granite]

Gyógyvíz – felszín alatti víz, amelynek ásványi anyaga gyógyító hatással bír. [1. лікувальна вода; 2. medicative (curative) water]

Gyűrődéses területek – a földkéreg azon része, ahol a kőzetrétegek redőkbe gyűrődtek, felboltozódtak, de megmaradt a rétegzettség.

[1. складчасті території; 2. folded territory]

Gyúrt-röghegységek – gyűrődéses keletkezésű hegységek, amelyeket tektonikus repedések szabdalnak fel különálló részekre (rögökre), és ezek a részek vetődéseket alkotva emelkednek fel. [1. складчасто-брилові гори; 2. folded block-mountains]

Gyúrthegységek – redőkbe gyűrődött, üledékes kőzetekből felépülő fiatal hegységek. [1. складчасті гори; 2. folded mountains]

H

Hamada – (ar.) afrikai kősvatag. [1. хамада; 2. hamada]

Hamszin – (ar. Hamsin – ötven) forró, száraz, déli szél Afrika északi részén, tavasszal kb. ötven napig fúj homokot és port szállítva.[1. хамсін; 2. chamsin]

Harmadidőszak – a kainozoikum első része (paleogén és neogén).

[1. третинний період; 2. tertiary]

Harmat – vízcseppek, amelyek a víz kondenzációja által keletkeznek a földfelszínen lévő tárgyak éjszakai lehülése folytán.[1. роса; 2. dew]

Harmatpont – az a hőmérséklet, amelyre a levegőnek le kell hűlni, hogy vízpárával telítetté váljon; a harmat keletkezésének feltétele – a hőmérséklet harmatpont alá csökkenése. [1. точка роси; 2. dew point]

Hasadék – több tíz kilométer hosszú és néhány kilométer széles tektonikus törés a földkéreg felszínén, amely a kőzetlemezek elmozdulása eredményeként jön létre. [1. тріщина; 2. fissure, cleft]

Hágó – a hegygerincek legalacsonyabb, közlekedésre, átkelésre legalkalmasabb része. [1. перевал; 2. mountain pass]

Hátság – síkság, amelynek abszolút magassága 200 – 500 méter.

[1. височина; 2. upland]

Hegy – a földfelszín kiemelkedése, amelynek viszonylagos magassága meghaladja a 200 métert. [1. гора; 2. mount]

Hegycsúcs – hegységek, hegygerincek legmagasabb pontja; a térképeken abszolút magasságukat tüntetik fel. [1. пік; 2. mountain peak]

Hegygerinc – a szárazföld vagy óceánfenék egyvonalban, egymás mellett sorakozó hegyei, kiemelkedései hegyoldalakkal és hegycsúcsokkal. [1. гірський хребет; 2. ridge]

Hegység – a földfelszín hegyekből álló, nagy területű kiemelkedéseinek rendszere hegygerinccel, völgyekkel, hegycsúcsokkal. [1. гори; 2. mounts, mountains]

Hegységképződés – tektonikus és denudációs folyamatok összessége, amelyek eredményeként hegység keletkezik. [1. горотворення; 2. mountain building, orogenesis]

Hegyvidéki éghajlat – a magassággal változó, hegységekre jellemző éghajlat. [1. гірський клімат; 2. climate of mounts]

Hegyvidéki (magassági) övezetesség – a természeti komplexumok váltakozása a magassággal. [1. гірська (висотна) поясність; 2. altitudinal zonality, vertical differentiation]

Hektopascal – (gör. hekaton – száz; Pascal – francia fizikus, matematikus) a légnyomás mérésére használt egység; 1hPa = 0,001Bár = 0,75Hgmm. [1. гектопаскаль; 2. hectopascal]

Heliocentrikus világnézet – (gör. helios – Nap; kentron – központ) tan, amely szerint a Föld, a többi bolygóval együtt a központi égitest, a Nap körül kering. [1. геліоцентричний світогляд; 2. heliocentric world view]

Helyi idő – a Nap járása alapján számított idő; egy adott délkörön megállapított idő. [1. місцевий час; 2. local time]

Hematit – (gör. haimatos – vér) vörös színű vasérc, vasoxid; a vaskohászat fő alapanyaga. [1. гематит; 2. hematite]

Hercini (variszkuszi) hegységképződés – (lat. Hercynia Silva – Közép-Európai hegyvidék római kori elnevezése; Cur Variscorum – történelmi terület Thüningia és Bayer vidékén) a földtörténeti paleozoikum korszak karbon és perm időszakában történt hegyképződési folyamat. [1. герцинська (вариська) складчатість; 2. hercynian (variscian) folding]

Heterotróf élőlények – (gör. heteros – más; tropho – élelem) élőlények, amelyek kész, szerves étellemmel táplálkoznak, amelyeket az autotrófok állítanak elő (állatok, gombák, stb.). [1. гетеротрофні організми; 2. heterotrophic organisms]

Hidrofiták – (gör. hydor – víz; phyton – növény) vizet kedvelő növények, de csak gyökerekkel kapaszkodnak a víz alatti talajba (nád, rizs, sás, stb.). [1. гідрофіти; 2. hydrophytes]

Hidrológia – (gör. hydor – víz; logos – tan) a hidroszféra vizeinek (Világóceán, szárazföldi vizek) tanulmányozásával foglalkozó tudomány. [1. гідрологія 2. hydrology]

Hidroszféra – (gör. hydor – víz; sphaira – gömb, burok) 1. vízburok! [1. гідросфера; 2. hydrosphere]

Higrofiták – (gör. hygros – nedves; phyton – növény) olyan növényfajok, amelyek magas nedvességi körülmények között élnek (vízpartok, stb.). [1. геофіти; 2. geophytes]

Higrométer – (gör. hygros – nedvesség; metreo – mérek) a levegő relatív (viszonylagos) páratartalmának meghatározására szolgáló műszer. [1. гігрометр; 2. hygrometer]

Hipocentrum – (gör. hypo – lent, -alatt; lat. centrum – kör közepe) a földrengés kialakulásának központi része, a tömegelmozdulásnak helye, a földrengés fészke. [1. гіпоцентр; 2. hypocentre]

Hold – a Föld (vagy bolygó) természetes kísérője, távolsága a Földtől – 384 ezer km; saját fénnel nem rendelkezik. [1. Місяць; 2. Moon]

Holdfogyatkozás – csillagászati jelenség, amikor a Föld árnyéka rávetítődik a Holdra. [1. місячне затемнення; 2. moon's eclipse]

Holocén – (gör. holos – teljes, egész; kainos – új) a geológiai idő negyedidőszakának második, jelenleg is tartó része (kb. 12000 éve kezdődött). [1. голоцен; 2. holocene]

Homok – törmelékeny üledékes kőzet, szemcséinek méretei 0,1 – 2 mm. [1. пісок; 2. sand]

Homoksivatag – homokos felszínű sivatagtípus. [1. піщана пустеля; 2. sand desert]

Homokkő – üledékes kőzet, amelyben a homokszemcsék agyagos, karbonátos, szilikátos anyaggal cementálódtak; szemcseméretei: 0,1 – 2 mm. [1. пісковик; 2. sandstone]

Horszt – (ném. Horst – fészek) l. sasbérc! [1. горст; 2. horst]

Hó – szilárd, különböző formájú kristályos légköri csapadék; az év fagypont alatti időszakában keletkezik. [1. сніг; 2. snow]

Hóhatár – feltételes, képzeletbeli felszín, amely fölött a szilárd légköri csapadék felhalmozódása meghaladja az olvadását. [1. снігова лінія; 2. snowline]

Hőmérő – a hőmérséklet (° C) mérésére szolgáló műszer.

[1. термометр; 2. thermometer]

Hőingás (amplitúdó) – (lat. amplitudo – méret, nagyság) különbség a legmagasabb és legalacsonyabb hőmérséklet különbsége.

[1. коливання температури (амплітуда); 2. fluctuations of temperature (amplitude)]

Hullámtér – a folyóvölgy része, az árvízvédelmi gátak közötti térség, amelyet a folyó árvíz idején elönt. [1. міждамбова заплава, зона затоплення; 2. flood-plain, river plain, zone of flood]

Hullámozgás – a vízfelszín szél által előidézett mozgása.

[1. хвилювання; 2. waves]

Hullámverés – a tenger hullámozgásának felerősödése a meredek part mentén, amely folyamán partrombolást (abráziós tevékenységet) végez. [1. прибій; 2. swash]

Humidus éghajlat – (lat. humidus – nedves) területek, ahol nedvességfelesleg keletkezik, a csapadék mennyisége nagyobb a párolgás mennyiségétől. [1. гумідний клімат; 2. humid climate]

Humusz – (lat. humus – talaj) a talaj szerves összetevője, amely a termékenységet biztosítja (televény). [1. гумус; 2. humus]

Hurrikán – trópusi szélvihar (ciklon) a Karib tenger térségében.

[1. ураган; 2. hurricane]

Hüllők – a gerincesek osztályához tartozó állatok (kb. 2,6 ezer faj), amelyekre jellemző a pikkelyes bőr, a nem állandó testhőmérséklet; tojásrakók (krokodilok, teknősbékák, gyíkok, kígyók). [1. плазуни; 2. reptiles]

Hylea – (gör. hyle – erdő) örökzöld trópusi esőerdő az egyenlítő mentén. [1. гілея; 2. hylea]

I

Idő – az anyag létezésének általános formája; az egymásután változó jelenségek és az anyag állapotváltozásainak formája; mennyiségi és minőségi végtelenség, megismételhetetlenség, hossz és visszafordíthatatlanság jellemzi. [1. час; 2. time]

Időjárás – a troposzféra alsó részének állapota egy adott helyen rövidebb időszak alatt. [1. погода; 2. weather]

Illúvium – (lat. illuvies – árvíz, iszap) ásványi és szerves anyag, amely a talaj felső részéből mosódik ki és az alsó rétegekben rakódik le. [1. ілювій; 2. illuvie]

Infravörös sugárzás – (lat. infra – alá, alatt) láthatatlan elektromágneses sugárzás, a Nap kisugárzásának kb. 50 %-a.

[1. інфрачервоне випромінювання; 2. infrared rays]

Inszoláció – (lat. insolatio – kitenni a napra) a földfelszínre érkező napsugárzás (kcal/cm²).

[1. інсоляція; 2. insolation]

Introdukción – (lat. introductio – bevezetés, átvezetés) növény- vagy állatfaj áttelepülése, áttelepítése természetes elterjedési areálján kívülre. [1. інтродукція; 2. introduction]

Intruzív kőzetek – (lat. intrusio – benyomulás, beékelődés) a földkéregben megdermedt, kristályos, magmás kőzetek (gránit, diorit, gabbró, porfirítok, stb). [1. інтрузивні гірські породи; 2. intrusive igneous rock]

Inverzió (hőmérsékleti) – (lat. inversio – áthelyezés) a hőmérséklet emelkedése a magassággal (a törvényszerű csökkenéssel ellentétben) a légkör egyes rétegeiben. [1. інверсія; 2. inversion]

Ionoszféra – (gör. ion – mozgó; sphaira – gömb, burok) a légkör felső 80 és 800 km közötti rétege, amelyre jellemző a nagy mennyiségű ion és szabad elektron. [1. іоносфера; 2. ionosphere]

Írányszög (ázimut) – (ar. As-sumut – út, irány) az északi irány és a meghatározandó pont iránya által bezárt szög (0° – 360°). [1. азимут; 2. azimuth]

Iszap – aprószemcséjű (~ 0,01 mm), porszerű üledék, amely a vízmedencék alján képződik. [1. мул; 2. silt, slime, mud]

Iszapvulkán – (lat. vulcanus – tűz, láng) magából iszapot, gyakran gázokat, kőolajat, vizet kilövellő geológiai képződmény.

[1. грязьовий вулкан; 2. mud volcano]

Izobár – (gör. isos – egyenlő; baros – nehézség, súly) azonos légnyomású pontokat összekötő vonal a térképen. [1. ізобар; 2. isobar]

Izobát – (gör. isos – egyenlő; bathos – mélység) azonos vízmélységű pontokat összekötő vonal a térképen. [1. ізобат; 2. isobathe]

Izogon – (gör. isos – egyenlő; gonia – szög) az azonos mágneses elhajlású pontokat összekötő vonal. [1. ізогон; 2. isogone]

Izohieta – (gör. isos – egyenlő; hyetos – eső) azonos csapadékmennyiségű pontokat összekötő vonal a térképen.

[1. ізорієти; 2. isohyete]

Izoterma – (gör. isos – egyenlő; therme – hő, meleg) azonos hőmérsékletű pontokat összekötő vonal a térképen. [1. ізотерма; 2. isotherme]

J

Jajla – lapos, erdőtlen hegytető a Krími-hegységben. [1. яйла; 2. jaila]

Jeges ár – a jégzajlással egyidőben keletkező áradás. [1. льодова повінь; 2. ice flood]

Jég – szilárd halmazállapotú víz. [1. лід; 2. ice]

Jégeső – a légkörből hulló vegyes halmazállapotú nyári csapadék, amely 5 mm-nél nagyobb jégmagvakat tartalmaz. [1. град; 2. hail]

Jéghegy – sarkvidéki tengerek, óceánok felületén úszó, nagyméretű jégdarabok. [1. айсберг; 2. iceberg]

Jégkorszak – a földtörténeti idő azon része, amelyre jellemző az erős lehűlés és vastag jégtakaró képződése nemcsak a sarkvidékeken, hanem a méréselt övben is. [1. льодовиковий період; 2. glacial period]

Jégpajzs – jégtakaró, amelynek középső része kidomborodik függetlenül az alatta lévő domborzattól. [1. льодовий купол; 2. ice dome]

Jégzajlás – úszó jégtablák jelenléte a folyóvíz felszínén. [1. льодохід (танення); 2. ice movement]

Julianus naptár – Julius Caesar által bevezetett időszámítás (i. e. 46).

[1. юліанський календар; 2. julian calendar]

Jura – (Jura – hegység Franciaországban) a földtörténeti mezozoikum 55–60 millió évig tartó második időszaka. [1. юрський період; 2. jurassic]

Juvenális állapot – (lat. juvenalis – fiatal) a domborzat kialakulásának kezdeti, fiatal állapota. [1. ювенільний стан; 2. juvenile state]

K

Kainozoikum – (gör. kainos – új; zoe – élet) a geológiai idő legfiatalabb, 65 – 70 millió éve tartó korszaka. [1. кайнозой; 2. cainozoic, kainozoic]

Kalcit – (lat. calcis – mész) mészpát, üledékes kalcium-karbonát ásvány (esetenként hidrotermális, magmatikus); lehet színtelen, fehér, sárga; a karbonátos kőzetek fő képzője. [1. кальцит; 2. calcite]

Kaldera – (sp. caldera – nagy üst) szabálytalan alakú vagy méretű bemélyedés a vulkánok tetején. [1. кальдера; 2. caldera]

Kaledóniai hegységképződés – (Caledonia – Skócia lat. neve) az ordovicium és szilur időszakokban történt hegyképződési folyamatok összessége. [1. каледонська складчатість; 2. caledonian folding]

Kalkopirit – (gör. chalkos – réz; pyritos – lángoló kő) rézérc, réz és vas szulfid; keletkezése hidrotermális, magmás, üledékes; színe sárgás-szürke. [1. халькопирит; 2. chalcopyrite]

Kambrium – (Cambria – Wales lat. neve) a földtörténeti paleozoikum kb. 70 millió évig tartó első időszaka. [1. кембрії; 2. cambrian]

Kanyon (szurdokvölgy) – (spa. Cañon) mély folyóvölgy falszerű, meredek partokkal és viszonylag keskeny fenékaljzattal, amelyet többnyire a folyómeder foglal el. [1. каньон; 2. canyon, gorge]

Kaolin – (Kaolin – terület Kínában) világos vagy fehér színezetű, kaolinit és kvarctartalmú, porhanyós ásvány, aluszilikátok mállási terméke. [1. каолін; 2. raolin, white clay]

Karbon – (lat. carbon – szén) a földtörténeti paleozoikum 65 – 75 millió évig tartó ötödik időszaka. [1. карбон (кам'яновугільний період); 2. carboniferous]

Karbonátos talajok – (lat. carbon – szén) talajok, amelyek felső szintjében nagy mennyiségű kalciumkarbonát és magnézium található.

[1. карбонатні ґрунти; 2. carbonate soils]

Karrosodás – (ném. karren) karsztmélyedések kialakulása néhány centiméter mélységtől 1 – 2 méterig, sőt mélyebbek is lehetnek; jellemző felszín a karsztos területeken. [1. кароутворення; 2. karrene formation]

Karsztosodás – (ném. karst; Karst – mészkőfennsík Szlovéniában és Horvátországban) folyamat, amely alatt a vízben oldódó kőzetek (gipsz, mészkő, sók) feloldódnak és kimosódnak a felszíni és felszín alatti rétegekből. [1. карстоутворення; 2. karste formation]

Kartográfia – (gör. chartes – lap, papirusztekercs; grapho – írok) térképek szerkesztésével foglalkozó tudományág; térképészet.

[1. картографія; 2. cartography]

Kartográfiai vetület – (gör. chartes – lap, papirusztekercs; grapho – írok) a Föld ellipszoid alakú felszínének matematikai ábrázolása a síkon egyezményes jelekkel. [1. картографічна проєкція; 2. cartographic projections]

Kartográfiai generalizálás – (lat. generalis – általános) a legfontosabb és legszükségesebb alapjellegzetességek és objektumok kiválasztása, általánosítása a térképek szerkesztésénél.

[1. картографічна генералізація; 2. cartographic generalization]

Kálisó – (ar. al-kali – hamuzsír) üledékes kőzet, vízben oldódó kálium és kálium-magnézium ásványokból (szilvinit, karnallit, stb.).

[1. калійна сіль; 2. potash salts]

Kármedence (firngyűjtő) – (ném. karren; Firn – múltévi, régi) mélyedés, ahol a gleccserjég összegyűlik, felgyülemlik, és amelyet a jég elolvadása után lehet felismerni; lehet kárfülke, kárvölgy.

[1. каровий басейн (цирк); 2. basin of kar (cirque)]

Keménységi sor – az ásványok keménységének meghatározására szolgáló tízfokozatú sor (skála), amelyeknél a mintaásvány karcnyomot hagy az előtte álló ásványokon. [1. шкала твердості; 2. scale of hardness]

Kezdő délkör – délkör, amelytől a földrajzi hosszúságot számolják; a London melletti Greenwich csillagvizsgálón halad át. [1. початковий меридіан; 2. prime (standard) meridian]

Kialudt vulkán – (lat. vulcanus – tűz, láng) vulkáni maradvány, bárminemű vulkanikus tevékenység nélkül; történelmi feljegyzés nincsen a vulkán kitöréséről. [1. потухший вулкан; 2. extinct volcano]

Kihalás – egyes növény- vagy állatfajok eltűnése a Földről a geológiai idő folyamán. [1. вимирання; 2. extinction]

Kiömlési kőzet – a magma felszínre kiömlött anyagának megszilárdulása után keletkezett kőzet. [1. ефузивні породи; 2. effusive rock]

Kis méretarányú térkép – térkép, amelynek méretaránya 1:1000000 és kisebb. [1. дрібномасштабні карти; 2. small scale maps]

Kisvíz – alacsony vízállás a folyón. [1. межень; 2. low-water]

Klasztikus kőzetek – l. törmelékes kőzetek! [1. уламкові породи; 2. clastic rocks]

Klimatológia – (gör. klima – dőlés (szög); logos – szó, tan) az éghajlattal és éghajlati változásokkal foglalkozó tudományág; éghajlattan. [1. кліматологія; 2. climatology]

Komplexum – (lat. complexus – kapcsolat) tárgyak, folyamatok, jelenségek összessége, amelyek egy egészet alkotnak. [1. комплекс; 2. complex, association]

Kondenzáció – (lat. condensatio – sűrítés, sűrűsödés) az anyag átmenete gáznemű halmazállapotból cseppfolyós halmazállapotba.

[1. конденсація; 2. condensation]

Kondenzációs mag – (lat. condensatio – sűrítés, sűrűsödés) apró, szilárd szemcse, porszem, hamu, amelynek a felületére kicsapódik a vízpára és felhő keletkezik. [1. конденсаційне зерно; 2. condensation grain]

Konglomerátum – (lat. conglomeratus – tömörülés) törmelékes, üledékes kőzet; összecementeződött kavics, homok. [1. конгломерат; 2. conglomerate]

Konkurencia – (lat. concurrentia – verseny) az élőlények közötti harc valamilyen végső cél elérése érdekében. [1. конкуренція; 2. competition]

Kontakt (felület) – (lat. contactus – érintkezés) kőzetek érintkezési felülete. [1. контакт (поверхня); 2. contact (discontinuity)]

Kontinens – (lat. continens – egész, állandó) szárazföld, a földkéreg nagy területű, tengerszint fölé emelkedő része, amelyre jellemző a kontinentális földkéreg felépítés: Eurázsia, Afrika, Észak-Amerika, Dél-Amerika, Ausztrália, Antarktisz. [1. континент (материк); 2. continent, mainland]

Kontinentális éghajlat – (lat. continens – egész, állandó) a kontinensek belső területein kialakuló, főleg kontinentális (szárazföldi) eredetű légtömegek hatására keletkező éghajlat; jellemző a nagy hőmérsékletingás, kevés csapadék, alacsony nedvességtartalom és kevés felhőzet. [1. континентальний клімат; 2. continental climate]

Kontinentális talapzat – (lat. continens – egész, állandó) l. self!

[1. континентальний шельф; 2. continental shelf]

Konvekció – (lat. convection – átadás, átvitel) hőáramlás az eltérő hőmérsékletű lég- vagy víztömegeknél, amely függőleges helycseréhez vezet. [1. конвекція; 2. convection]

Koordináták (földrajzi) – (lat. co – együtt; ordinatus – meghatározott) számpár, amely megadja valamely pont helyzetét a földfelszínen vagy az égbolton. [1. координати (географічні); 2. (geographic) coordinates]

Korallok – (gör. korallion) elhalt trópusi tengeri élőlények, korallpolipok mészváz maradványai melegéögvi óceánrészek és tengerek fenekén. [1. корали; 2. corals]

Korrázió – (lat. correctus, corrasio – kaparok, kimarok, átviszek) a kőzetek mechanikus csiszolódása, ledörzsölődése törmelékes anyag által, amelyet a víz, jég, szél mozgat a földfelszínen. [1. коразія; 2. corrasion]

Korrózió – (lat. corrosio – szétrágni) a kőzetek, fémek rombolódása a víz vegyi, oldó hatására. [1. корозія; 2. corrosion]

Korund – (ném. korund – rubin) nagy keménységű, metamorf, magmatikus ásvány, alumínium oxid; színe: kékes-szürke, sárgás-szürke, zöld. [1. корунд; 2. corundum]

Kozmikus por – (gör. kosmos – világűr, Világegyetem) a csillagközi és bolygóközi térben mozgó apró, szilárd képződmények.

[1. космічний пил; 2. cosmic dust]

Kozmikus sugárzás – (gör. kosmos – világűr, Világegyetem) a csillagközi teret kitöltő és a Földre érkező sugárzás. [1. космічна радіація; 2. space radiation]

Kozmopoliták – (gör. kosmopolitos – világpolgár) növény- vagy állatfajok, amelyek az Antarktison kívül mindegyik kontinensen megtalálhatók. [1. космополіти; 2. cosmopolites]

Köd – apró vízcseppek vagy jégkristályok felhalmozódása a légkör alsó, földfelszín feletti részében, amely a levegő vízpárával való túltelítettsége esetén keletkezik. [1. туман; 2. fog, mist]

Környezet – az embert körülvevő természeti és mesterséges összetevők összessége; az embert körülvevő természet azon része, amellyel kapcsolatban áll. [1. середовище; 2. environment]

Környezetterhelés – a környezetet ért beavatkozás mértéke, a szennyezés hatása.

[1. навантаження на середовище; 2. load of environment]

Környezetszennyezés – természetes, vegyi és biológiai anyagok normánfelüli megjelenése és mennyiségi növekedése a természetes környezetben (lehet természetes és antropogén szennyezés).

[1. забруднення середовища; 2. soil of environment]

Közepes méretarányú térkép – térkép, amelynek méretaránya 1:1000000-tól 1:200000-ig terjed. [1. середньомасштабна карта; 2. medium scale map]

Kőkör – az ember történelmi fejlődésének bronzkor előtti időszaka, amikor a munkaeszközöket főleg kőből készítették. [1. кам'яний вік; 2. stone age]

Kőolaj – folyékony, olajszerű tüzelőanyag a Föld üledékes kőzetrétegében; összetétele: különböző szénhidrátok, kén- és nitrogénvegyületek; a benzin, gázolaj, stb. gyártásának alapanyaga.

[1. нафта; 2. oil]

Kősvatag – talaj és növénytakaró nélküli köves, kavicsos felszínű, lassan málló alapkőzeteken kialakuló svatag. [1. кам'яниста пустеля; 2. stony desert]

Kőszén – rétegesen halmozódó (kőszénmedencék), üledékes, magas széntartalmú (75 – 97 %) kőzet; keletkezése főleg a karbon, perm, jura időszakokra tehető. [1. кам'яне вугілля; 2. black coal]

Kőzet – azonos vagy különböző ásványokból, hosszú kémiai és fizikai folyamatok eredményeként kialakult képződmények. [1. гірська порода; 2. rock]

Kőzetburok (litoszféra) – (gör. lithos – kő; sphaira – gömb, burok) a Föld legfelső, kemény burka, amelyhez a földköpeny asztenoszféra fölötti része és a földkéreg tartozik. [1. літосфера; 2. lithosphere]

Kőzetlemezek – a kőzetburok különálló, egymáshoz képest elmozduló nagy kiterjedésű részei. [1. літосферна плита; 2. lithospheric plate]

Kőzettan (petrográfia) – (gör. petros – kő, szikla; grapho – írok) a kőzetek keletkezésével, összetételével, szerkezetével, osztályozásával foglalkozó tudomány. [1. петрографія; 2. petrography]

Kőzetvíz – a földfelszín alá, a kőzetekbe szivárgó víz; lehet rétegvíz és résvíz. [1. підземна вода (пластова, капілярна); 2. underground water (confined, capillary)]

Kráter – (gör. krater – csésze) tölcsér alakú mélyedés a vulkánok tetején. [1. кратер; 2. crater]

Kréta – a mezozoikum harmadik időszaka, kb. 70 millió évig tartott.

[1. крейда; 2. cretaceous]

Kréta (kőzet) – fehér színű, porhanyós, üledékes kőzet; tengeri élőlények mészvázának tömeges felhalmozódása. [1. крейда; 2. chalk]

Kristály – (gör. krystallos – jég, kristály) szabályos formájú, szilárd testek, amelyek a kristályrácsot alkotó atomok törvényszerű elhelyezkedésének eredményeként keletkeznek. [1. кристал; 2. crystal]

Kristályosodás – (gör. krystallos – jég, kristály) a kristályok méretének növekedése. [1. кристалізація; 2. crystallization]

Kszerofiták – (gör. xeros – száraz; phyton – növény) szárazsággkedvelő növények. [1. ксерофіти; 2. xerophytes]

Kueszták – (spa. cuesta – dőlt hegy) lepusztult gyűrthegecségek környezetből kiütközö rétegei; különbözö szilárdságú kőzetretegek kimosódása folyóvíz által, miután aszimmetrikus hegyoldalok jönnek létre – a hegyek egyik oldala rövid, meredek a másik hosszú és lankás.

[1. кuestas; 2. cuestas]

Kum – (türk) homok (Kara-Kum, Kizil-Kum, Mujun-Kum, stb.).

[1. кум; 2. cum]

Kurgán – (türk) ősi, emberek által létrehozott, nagyméretű (1 – 20 m magas) sírhalom, domb.

[1. курган; 2. kurgan]

Külső erők (exogén erők) – (gör. exo – külső, -kívd) geológiai folyamatok (erózió, mállás, stb.) a Föld felszínén vagy a földkéreg legfelső részében, amelyeket a napsugárzás energiája működtet.

[1. зовнішні (екзогені) сили; 2. exogenic force]

Kvarc – (ném. Quarz) az egyik legelterjedtebb ásvány, szilícium oxid; színe: színtelen (hegyi kristály), fehér, szürke, fekete, stb. [1. кварц; 2. quartz]

Kvarcit – (ném. Quarz) metamorf, tömör, szemcsés kőzet; fő összetevői: kvarc, opál, kalcedon, stb. [1. кварцит; 2. quartzite]

L

Lakkolit – (gör. lakkos – gödör, mélyedés; lithos – kő) a földkéreg felső részében keletkezö intruzív kiemelkedés, amelyet a földkéregben megdermedö magma emel fel. [1. лаколіт; 2. laccolite]

Lapilli – (lat. lapillus – köszemcse) mogyoró nagyságú vulkáni törmelék, amelyet a vulkán kitörésekor a felszínre lövell. [1. лапілли; 2. lapilli]

Laterittalaj – (lat. later – tégl) vas és alumínium-oxidtól vörös színű trópusi erdei talaj. [1. латеритний ґрунт; 2. lateritic soil]

Laurázsia – (Lőrinc-pajzs nevéből – Kanadai-pajzs) hipotetikus szárazföld, a Pangea őskontinens északi része, amely a paleozoikumban és a mezozoikumban létezett. [1. Лавразія; 2. Lavrasia]

Lavina – (lat. labina – csuszamlás) meredek lejtőn csuszamlásszerűen mozgó hó vagy kőzettömeg. [1. лавина; 2. avalanche]

Lagúna – (ol. laguna – tó) sekélyvizű öböl, amelyet a tengerrel szűk szoros köt össze és turzás választ el; a tenger sekélyvizű része a korallszigetek és a szárazföld között vagy az atoll belső részén.

[1. лагуна; 2. lagoon]

Lánchegység – a hegységek egyvonalban, láncszerűen kapcsolódnak egymáshoz hegycsúcsokat, hágókat alkotva. [1. гірський ланцюг; 2. mountain chain]

Látóhatár (horizont) – (gör. horizontos – elhatároló) a földfelszín látható részét határoló kör alakú vonal, amelyet a nyílt terepen magunk körül látunk, és középpontjában helyezkedünk el. [1. горизонт; 2. horizon]

Láp – tavak pusztulásának utolsó fázisa, amikor a tó medencéje növényekkel nő be. [1. болото; 2. mire, bog, fen, swamp]

Láptalaj – nedves, magas talajvízszintű talajok. [1. болотний ґрунт; 2. bog soil]

Láva – (ol. lava – esés) magas hőfokra felhevült, folyékony szilikátelegység, amely vulkánkitöréskor a kráterből tör a felszínre.

[1. лава; 2. lava]

Lecsapolás – meliorációs tevékenység, a talaj felesleges nedvességének eltávolítása a talaj termőképességének növelése érdekében; lehet zárt (alagsövezés) és nyitott (elvezető csatorna).

[1. осушення; 2. soil drainage]

Lejtő – a vízszintes felszínnel szöget bezáró domborzatforma; hegyek oldala. [1. схил; 2. slope]

Lefolyás – a felszíni vizek mozgása a nehézségi erő hatására. [1. стік; 2. runoff, flow]

Lefolyásos tó – intenzív vízcserélődéssel rendelkező tó; tó, amelyből legalább egy folyó ered. [1. стічне озеро; 2. overflow lake]

Lefolyástalan terület – a szárazföld belső területe, amelynek nincs összeköttetése folyókon keresztül az óceánnal. [1. безстічне озеро; 2. enclosed lake]

Lemeztektonika – (gör. tektonikos – felépítés, a felépítéshez tartozó) elmélet, amely szerint a litoszféra lemezrészekre töredezett darabjai az asztenoszférán vízszintesen mozognak. [1. тектоніка плит; 2. plate tectonics]

Lépcsős vidék – a földkéreg tömbjeinek függőleges elmozdulása által keletkező lépcsőszerű vetődések, amelyek a Föld belső erőinek hatására jönnek létre. [1. східчаста територія; 2. step territory]

Levegő – a Földet körülvevő gáznemű burok (78 % nitrogén, 21 % oxigén, 1 % más gáz). [1. повітря; 2. air]

Léggör (atmoszféra) – (gör. atmos – pára, levegő; sphaira – gömb, burok) a Földet körülvevő levegőburok. [1. атмосфера; 2. atmosphere]

Léggöri front – (lat. fronts – homlok, előtér) különböző tulajdonsággal rendelkező légtömegek közötti átmeneti övezet; lehet arktikus, poláris, trópusi, hideg, meleg, okklúziós. [1. атмосферний фронт; 2. atmospheric front]

Léggörzés – a földfelszín fölötti levegőmozgások globális rendszere.

[1. циркуляція повітря; 2. air circulation]

Léggöri sugárzás – a léggör és a felhők saját infravörös sugárzása.

[1. атмосферна радіація; 2. atmospheric radiation]

- Légnnyomás** – a levegő nehézségi erő hatására történő ránehezedése a földfelszínen elhelyezkedő tárgyakra, amely egyenlő a fölötté lévő levegőoszlop súlyával; mérési egységei: higanymilliméter, hektopascal, millibar. [1. атмосферний тиск; 2. atmospheric pressure]
- Légtömegek** – a troposzféra nagy térfogatú, különböző tulajdonságokkal (hőmérséklet, páratartalom, irány) rendelkező részei. [1. повітряні маси; 2. air mass]
- Liánok** – (fran. liane, lier – összekötni, behálózni) trópusi kúszónövények, amelyek az esőerdőkben behálózják a fákat, nehezen átjárhatóvá teszik őket. [1. ліани; 2. lianas]
- Limán** – (gör. limen – kikötő) síkvidéki folyók torkolatánál keletkező öböl, a tengermenti szárazföld megsüllyed és a folyóvölgyet tengervíz önti el. [1. лиман; 2. liman, firth]
- Litorál** – (lat. litoralis – partmenti) átmeneti partrész a tenger és a szárazföld között, amely dagálykor vízzel van fedve, apálykor – a szárazföld részévé válik. [1. літораль; 2. littoral]
- Litoszféra** – (gör. lithos – kő; sphaira – gömb, burok) 1. kőzetburok! [1. літосфера; 2. lithosphere]
- Litoszféra lemezek** – (gör. lithos – kő; sphaira – gömb, burok) a kőzetburok nagyméretű részei, amelyeket tektonikus törések választanak el egymástól. [1. літосферна плита; 2. lithospheric plate]
- Llanos** – (spa. llanos – síkság) szavannák elnevezése az Orinoco medencében Dél-Amerikában. [1. льянос; 2. llanos]
- Lokális jelenség** – (lat. localis – helyi) viszonylag kis területre kiterjedő jelenség. [1. локальне явище; 2. local appearance]
- Löss** – (ném. Löss – szabad, porhanyós) a szél által felhalmozott porszerű talajképző kőzet. [1. лес; 2. loess]

M

- Mag (földmag)** – a Föld legmélyebben fekvő, központi része. [1. ядро Землі; 2. Earth's core]
- Magasságjelzés** – egy szám, amely a hely (hegycsúcs, domb, stb.) abszolút magasságát jelzi a térképen (méterekben). [1. висотна відмітка; 2. bench mark]
- Magassági skála** – egyezményes jelek, amelyek zöld, sárga és barna színárnyalatokkal mutatják a domborzati szintkülönbségeket. [1. шкала висот; 2. height scale]
- Magma** – (gör. magma – sűrű máz) megolvadt kőzetek elegye, főleg szilikát összetételű anyag, amely a Föld kéreg alatti részében keletkezik. [1. маґма; 2. magma]
- Magmatizmus** – (gör. magma – sűrű máz) a magmával kapcsolatos folyamatok, jelenségek gyűjtőneve. [1. маґматизм; 2. magmatism]
- Magmás kőzet** – (gör. magma – sűrű máz) a megszilárdult magmából keletkező kőzet. [1. маґматична гірська порода; 2. igneous rock]
- Magnetit** – (gör. magnetis – mágnés) mágnéses vasoxid; fekete, fémes fényű kristályokat alkot; magmás, metamorf és üledékes kőzetekben terjedt el. [1. маґнетит; 2. magnetite]
- Magnezit** – (lat. magnesia – magnézium) magnézium-karbonát, porcelánszerű ásvány; színe: fehér, szürke; keletkezése hidrotermális, üledékes. [1. маґнезит; 2. magnesite]
- Makroklíma** – (gör. makros – nagy; gör. klima – a földfelszín hajlása a napsugarakhoz viszonyítva) földrajzi övezetek, kontinensek, óceánok éghajlata. [1. макроклімат; 2. macroclimate]
- Malachit** – (gör. malachit – mályva) réz-karbonát, zöld színű (a mályva levelének színére hasonlít) ásvány. [1. малахит; 2. malachite]
- Mangroveerdő** – (ang. mangrove) a trópusi apály – dagályhatás alatt álló partszakaszokra jellemző örökzöld erdők, ahol a fák a földfelszín fölötti „lélegző” gyökérrendszerekkel rendelkeznek. [1. манґри; 2. mangrove]

Mars – (lat. Mars – a mitológiában a háború istene) a Naprendszer Naptól számított negyedik bolygója. [1. Марс; 2. Mars]

Marsch – (ném. marsch) alföldi jellegű tengerpart, amely dagály idején víz alá kerül; esetenként turzás választja el a tengertől, és alacsonyabban van a tengerszinttől. [1. марш; 2. marsche]

Masszívumok – (fran. massif – hatalmas, teljes) röghegységek, amelyek nagy területet foglalnak el. [1. масив; 2. massif]

Mágneses anomália – (gör. anomalia – eltérés) lokális eltérés a Föld természetes mágneses terének jellemzőiben, amit többnyire a földkéregben felhalmozódott vasérclepek okoznak. [1. магнітна аномалія; 2. magnetic anomaly]

Mágneses vihar – a Föld mágneses terének háborgása a napkitörések hatására. [1. магнітна буря; 2. magnetic storm]

Mállás – a kőzetek lepusztulása kémiai összetételük megváltozásával a földfelszínen vagy a földfelszín közelében a légkör, a vízburok és a bioszféra hatására; megkülönböztetnek vegyi és szerves mállást.

[1. вивітрювання; 2. weathering]

Márga – (lat. marga) kalcium- és magnézium-karbonát; karbonátos-agyagos kőzet; a cementgyártás fő alapanyaga. [1. мергель; 2. marl, marlstone]

Márvány – (gör. marmaros – csillogó kő) kristályos, metamorf kőzet, mészkő vagy dolomit kristályosodása által keletkezik; színe: fehér, szürke, rózsaszín, stb. [1. мәрмур; 2. marble]

Másodlagos növényzet – az emberi tevékenység által kiirtott eredeti, természetes növényzet helyén megjelenő növényzet. [1. вторинна рослинність; 2. secondary vegetation]

Meander – (Meander, Menderes – folyó Kis-Ázsiában) hurokkanyar a folyókon, a folyómeder túlfellett kanyarulata, amelyet a folyó partjaira ható oldalazó erózió hoz létre. [1. меандр; 2. meander]

Medence – befelé lejtő mélyedés, amelyet kiemelkedések határolnak. [1. басейн; 2. basin]

Meder – a folyó völgy alsó részén húzódó hosszanti mélyedés, amelyben a folyóvíz folyik. [1. русло; 2. river bed]

Mediterrán éghajlat – (lat. mediterranea – földközi) a szubtrópusi öv éghajlattípusa, főleg a kontinensek nyugati oldalán, ahol a leghidegebb hónap középhőmérséklete magasabb 0° C-nál és jellemző a téli csapadéktöbblet. [1. середземноморський клімат; 2. mediterranean climate]

Melioráció – (lat. melioratio – javulás) olyan műveletek (technikai, szervezési, kemizálási) összessége, amelyek a talaj termékenységét növelik. [1. меліорація; 2. melioration]

Mellékfolyó – kisebb folyók, amelyek nagyobb folyókba torkollanak; lehetnek baloldali és jobboldali mellékfolyók. [1. притока; 2. confluent, tributary]

Mennydörgés – 1. dörgés! [1. грім; 2. thunder]

Meridián – (lat. meridianus – déli) 1. délkör! [1. меридіан; 2. meridian]

Metagalaktika – (gör. meta – után; galaktikos – tejes, tejút) galaktikák rendszere, több milliárd galaktikát tartalmazhat.

[1. метagalактика; 2. metagalaxy]

Metamorf kőzetek – (gör. metamorphoma – átalakulás) 1. átalakult kőzetek! [1. метаморфічна гірська порода; 2. metamorphic rock]

Metamorfózis – (gör. metamorphoma – átalakulás) a kőzetek, ásványok szerkezetének, összetételének, megváltozásának, átalakulásának folyamata. [1. метаморфізм; 2. metamorphism]

Metán – (gör. meto – bor, cefre) mocsári gáz, természetes szénhidrogén gáz (CH₄), biokémiai folyamatok mellett keletkezik, gáz- és kőolajlelőhelyeken termelik ki. [1. метан; 2. methane]

Meteoritok – (gör. meteora – légköri jelenség) a Naprendszer kisméretű kőzetdarabjai, amelyek a Föld körüli térből hullanak a földfelszínre. [1. метеорити; 2. meteorites]

Meteorok – (gör. meteora – légköri jelenség) kisebb szilárd testek, amelyek nagy sebességgel hatolnak a légkörbe fényjelenséget okozva; többnyire teljesen elégnek. [1. метеори; 2. meteors]

Meteorológia – (gör. meteorologia – elképzelések az égi jelenségekről) a légkörben végbemenő folyamatok tanulmányozásával foglalkozó tudományág. [1. метеорологія; 2. meteorology]

Mezofiták – (gör. mezos – középső; phytos – növény) növények, amelyek az közepes nedvességű környezetet kedvelik (rétek, mérsékelt övi erdők). [1. мезофіти; 2. mesophytes]

Mezozoikum (kimmériai éra) – (gör. mesos – közép-, -között lévő; zoe – élet) földtörténeti középidő, amely kb. 170 millió évig tartott (triász, jura, kréta).[1. мезозойська (кімерійська) ера; 2. mesozoic (cimmerian)]

Mezozoikumi hegységképződés – (gör. mesos – közép-, -között lévő; zoe – élet) geológiai, hegyképződési folyamatok összessége, amelyek a mezozoikum idején történtek. [1. мезозойська складчатість; 2. mesozoic folding]

Mezoszféra – (gör. mesos – közép-, -között lévő; sphaira – gömb, burok) a légkör sztratoszféra fölötti rétege (50 – 85 km), jellemző a fokozatos hőmérsékletcsökkenés a magassággal (0° – -90°).

[1. мезосфера; 2. mesosphere]

Mélyföld (depresszió) – (lat. depressio – mélyülés, merülés) szárazföldi domborzatforma, amelynek abszolút magassága a tengerszint alatt van.

[1. западина (депресія); 2. basin, depression]

Mélyégi magmatizmus – (gör. magma – sűrű máz) a magma kialakulásának, mozgásának és lehülésének földfelszín alatt végbemenő folyamata.

[1. глибинний магматизм; 2. deep magmatism]

Mélyítő erózió – (lat. erosio – szétmarás) folyamat, amely alatt a folyóvíz medrét és völgyét mélyíti. [1. донна ерозія; 2. bottom erosion]

Mélyégi skála – egyezményes jelek, amelyek kék színárnyalatokkal mutatják a mélység növekedését az óceánokban, tengerekben, tavakban, folyókban. [1. шкала глибин; 2. depth scale]

Mészkö – üledékes kőzet; összetevői kalcit, aragonit, dolomit; keletkezése lehet biogén, vegyi, törmelékes; átalakulhat márvánnyá; karsztosodhat. [1. вапняк; 2. limestone]

Méretarány – törtszám, amely azt mutatja, milyen mértékű a kicsinyítés a méretek ábrázolásánál a térképen a valósághoz viszonyítva. [1. масштаб; 2. map scale]

Mérsékelt öv – a Föld természeti öve, amely átlagosan az é. sz. 40° és 65°, a d. sz. 42° és 58° között húzódik. [1. помірний пояс; 2. temperate belts]

Migráció – (lat. migratio – áttelepülés) a növények és állatok vándorlása kontinenseken belül vagy a kontinensek között.

[1. міграція; 2. migration]

Mikroklíma – (gör. mikros – kicsi, kis-; klima – dőlés szög) kisebb területre jellemző éghajlati adottságok, amelyek eltérnek a környező légkör éghajlati adottságaitól. [1. мікроклімат; 2. microclimate]

Mikroorganizmusok – (gör. mikros – apró, kicsi; fr. organisme – szervezet) többnyire egysejtű növényi és állati szervezetek, amelyeket csak mikroszkópon keresztül figyelhetünk meg. [1. мікроорганізми; 2. microorganisms]

Millibár – (lat. mille – ezer; baros – nehézség, súly) a légnyomás mérésére használt egység. [1. мілібар; 2. millibar]

Miocén – (gör. meion – kevésbé; kainos – új) a kainozoikum neogén időszakának alsó része; kb. 16 millió évig tartott. [1. міоцен; 2. miocene]

Misztrál – (fran. mistral – uralkodó szél) hideg, erős északnyugati szél Dél-Franciaországban. [1. містраль; 2. mistral]

Mocsár – a földfelszín állandóan nedvességefelesleget tartalmazó területe, amelyen nedvességkedvelő növények élnek. [1. болото; 2. mire]

Mohorovičić (Moho) felület – (Mohorovičić – jugoszláv tudós nevéből) határfelület a földkéreg és a földköpeny között. [1. Мохоровічіча (Мохо) поверхня; 2. Mohorovicic discontinuity]

Monitoring – (lat. monitor – megfigyelés) a természeti környezet összetevőinek és a természetben végbemenő folyamatoknak, jelenségeknek megfigyelése, figyelmeztetés a változásokra, a kritikus helyzetek kialakulására. [1. моніторинг; 2. monitoring]

Monszun – (fran. mousson; ar. mausim – évszak) szelek, amelyek irányukat az év folyamán kétszer változtatják. [1. мусон; 2. monsoon]

Moréna – (fran. moraine – üledék) gleccserek hordalékanyaga. [1. морена; 2. moraine]

Morotva tó – a folyók előző medrének része, amelyet a folyótól a hordalék teljesen vagy részlegesen elkülönít. [1. стариця; 2. bayou lake, mort lake]

Műhold – különböző célokból Föld körüli pályára állított és a Föld körül keringő önműködő műszer. [1. штучний супутник; 2. satellite]

N, NY

Nagyvíz – magas vízállás a folyókon. [1. повіддя, паводок; 2. high water, flood]

Nagy méretarányú térkép – térkép, amelynek méretaránya

1: 200 000 és nagyobb (topográfiai térkép). [1. великомасштабна карта; 2. great scale map]

Nap – a Tejútrendszer egyik csillaga, a Naprendszer központi csillaga, a Földre érkező energia és fénysugárzás forrása. [1. Сонце; 2. Sun] **Nap** – idő, amely alatt a Föld egy teljes fordulatot tesz meg saját tengelye körül, ~24 óra. [1. день; 2. day]

Napéjegylenlőség – március 21 és szeptember 23, amikor a Nap az egyenlítő fölött délben zeniten van. [1. рівнодення; 2. equinox]

Napfogyatkozás – csillagászati jelenség, amikor a Hold a Föld és a Nap közé kerülve teljesen vagy részlegesen eltakarja a Napot a földi megfigyelő elől. [1. сонячне затемнення; 2. solar eclipse]

Naprendszer – a Tejútrendszer (Galaktika) része, amely a központi csillagból (Nap), a körülötte keringő 9 bolygóból és holdjaikból, kisbolygókból, üstökösökből, bolygók közötti porból áll. [1. сонячна система; 2. solar system]

Napsugárzás – a Nap elektromágneses (rövid és hosszúhullámú) és korpuszkuális (főleg protonok és elektronok) kisugárzása a világűr minden irányába. [1. сонячна радіація; 2. solar radiation]

Naptár – a látható égitestek (Nap, Hold) mozgását alapul vevő, nagyobb időközök számlálására összeállított rendszer. [1. календар; 2. calendar]

Navigáció – (lat. navigatio – hajózás) hajózási tudomány; navigációs időszak – amely alatt az időjárási feltételek megengedik a hajózást.

[1. навігація; 2. navigation]

Nefoszkóp – (gör. nefos – felhő; skopeo – megfigyelek) az égbolt felhőkkel való borítottságának megállapítására szolgáló műszer.

[1. нефоскоп; 2. nephoscope]

Negyedidőszak (antropogén) – (gör. anthropos – ember; genos – származás, faj) jelenleg is tartó (kb. 2 millió éve) geológiai idő; jellemzője az ember megjelenése és fejlődése; felosztják pleisztocénre és holocénre. [1. четвертинний період (антропоген); 2. quarternary (anthropogene)]

Nekton – (gör. nektos – úszó) azok az élőlények, amelyek tudnak úszni, mozogni a vízben, például a halak. [1. нектон; 2. necton]

Nemérces ásványi kincsek – szilárd kőzetek és ásványok, amelyek nem tartoznak a tüzelőanyagokhoz, nem tartalmaznak iparilag hasznosítható mennyiségű fémes összetevőket. [1. нерудні корисні копалини; 2. non-metallic minerals]

Nemzeti park – természetvédelmi terület, ahol korlátozott a gazdasági tevékenység, váltakoznak a teljesen és részlegesen védett területek; turisták által részben látogatható. [1. національний парк; 2. national park]

Neofiták – (gör. neos – új; phyton – növény) növények, amelyek aránylag nemrégien telepedtek be a helyi növények közé. [1. неофіти; 2. neophytes]

Neogén – (gör. neos – új; genos – kor, születés) a kainozoikum második része, a negyedidőszakot megelőző idő; kb. 23 millió évig tartott; részei – miocén, pliocén. [1. Неоген; 2. Neogene]

Neotektonika – (gör. neos – új; tektonikos – felépítés, az építkezéshez tartozó) a tektonika része, amely a kainozoikumban történt tektonikus folyamatokat tanulmányozza. [1. неотектоніка; 2. neotectonics]

Nooszféra – (gör. noos – értelem, ész; sphaira – gömb, burok) a bioszféra új evolúciós állapota, ahol az ember ésszerű tevékenysége a fejlődés döntő tényezőjévé vált. [1. ноосфера; 2. noosphere]

Normális légnyomás – az átlagos légnyomás a tenger szintjén, 45° földrajzi szélességen; 760 Hgmm = 1013 mb = 1013 hPa.

[1. нормальний (стандартний) атмосферний тиск; 2. standard atmospheric pressure]

Növényföldrajz (fitogeográfia) – (gör. phiton – növény; geo – Föld, grapho – írok) tudományág, amely a növények életkörülményeivel és elterjedésével foglalkozik. [1. фітогеографія; 2. phytogeography]

Növényvilág – a Föld fitocönózisainak összessége; a Föld növénytakarója. [1. рослинний світ; 2. vegetation cover]

Nyári napforduló – az északi féltéken június 22., a csillagászati nyár kezdete; a Nap a Ráktérítő fölött van délben zeniten. [1. літнє сонцестояння; 2. summer solstice]

Nyílt tenger – a partmenti övezeten kívüli, felségvizeken túli része az óceánoknak, tengereknek. [1. відкрите море; 2. high (open) seas]

Nyugati szelek – a mérsékelt övek jellemző, állandó szelei.

[1. західні вітри; 2. west winds]

O, Ó

Oázisok – (lat. Oasis – ókori egyiptomi települések a sivatagban) sivatagok vagy félsivatagok részei, amelyeknek természetes (folyó közelsége, magas talajvízszint) vagy mesterséges (csatorna, kút) vízellátása és növényzete van; az Antarktisz jégmentes területei.

[1. оазис; 2. oasis]

Obszidián – (lat. obsius lapis – Obszidius köve) üvegszerű, vulkanikus, fekete, vöröses-fekete kőzet, amely a savas láva kihűlése után keletkezik. [1. обсидіан; 2. obsidian]

Okklúziós front – (lat. occlusus – zárt, rejtett; fronts – homlok, előtér) a meleg és hideg front jellegzetességeit viselő front; gyakran a két front egymást semlegesíti vagy a hideg front a meleg frontot a légkör magasabb rétegeibe szorítja ki. [1. фронт оклюзії; 2. occlusion front]

Oldalazó erózió – (lat. erosio – szétmarás) a folyópart alámosása a folyóvíz által, amely a partok kiszélesedéséhez és a folyó meanderezéséhez vezet. [1. бічна ерозія; 2. lateral erosion]

Oligocén – (gör. oligos – kicsi, apró; kainos – új) a kainozoikum harmadidőszakának része, amely kb. 12 millió évig tartott. [1. олігоцен; 2. oligocene]

Oligotróf mocsár – (gör. oligos – kismértékű, jelentéktelen; tropho – élelem) mocsártípus, felláp, szegényes ásványi ellátottsággal, amelynek nincs talajvíz táplálása, csak csapadék táplálja.

[1. оліготрофне болото; 2. oligotrophic moor]

Oligotróf növények – (gör. oligos – kismértékű, jelentéktelen; tropho – élelem) növények, amelyek nem igényesek a talajban lévő tápanyagokra; tápanyagokban szegény talajokon nőnek.

[1. оліготрофні рослини; 2. oligotrophic plants]

Ordovicium – (lat. ordovices – Walesi nép) – a paleozoikum második időszaka, amely kb. 60 millió évig tartott. [1. ордовик; 2. ordovician]

Orogenesis – (gör. oros – hegy; genesis – származás, keletkezés) intenzív tektonikai (törés, gyűrődés) mozgások, hegységképződési folyamatok. [1. ороген, орогенез; 2. orogen, orogenesis]

Orográfia – (gör. oros – hegy; grapho – írok) a domborzat elemeinek leírása, osztályozása.

[1. орографія (морфографія); 2. orography (morphography)]

Ortoklász – (lat. ortos – egyenes; klasis – törés) ásvány, káli-nátriumos földpát; fehér, sárga, szürke, rózsaszín szemcsés kristályokat alkot, sok kőzet (gránit, gneisz, porfirit, stb.) fő összetevője; mállás után kaolinittá alakul. [1. ортоклаз; 2. orthoclase]

Óceán – (gör. Okeanos – a görög mitológiában a vizek istene) a Föld vízburkának fő alkotó része, amelyek körülveszik a kontinenseket (szárazulatokat). [1. океан; 2. ocean]

Óceáni árok – (gör. Okeanos – a görög mitológiában a vizek istene) nagy mélységű óceáni süllyedések főleg a kőzetlemezek közötti törésvonalak mentén. [1. океанічний жолоб; 2. oceanic groove]

Óceáni éghajlat – (gör. Okeanos – a görög mitológiában a vizek istene) csapadékos, magas páratartalmú területek főleg a kontinensek nyugati partvidéke mentén alacsony hőmérsékletingadozással.

[1. океанічний клімат; 2. oceanic climate]

Ózon – (gör. oson – illatos) egy és kétatomos oxigénből elektromos kisüléskor keletkező háromatomos oxigén, kék színű, erős szagú gáz; fő részét az ózonréteg tartalmazza, ami megvédi a Földet az élő szervezetekre káros ultraibolya sugárzástól. [1. озон; 2. ozon]

Ö, Ó

Öböl – óceán, tenger vagy tó része, amely benyúlik a szárazföldbe; fokozatosan csökken a mélysége. [1. затока; 2. gulf]

Ökológia – (gör. oikos – otthon, ház, lakóhely, logos - tudomány) a környezet és az élőlények közötti kapcsolatokkal foglalkozó tudományág. [1. екологія; 2. ecology]

Ökoszisztéma – (gör. oikos – élettér; systema – rendszer, kapcsolat) az élőlények és az őket körülvevő és velük kapcsolatban lévő környezet összessége. [1. екосистема; 2. ecosystem]

Ökotóp – (gör. oikos – élettér; topos – hely) az élőlények megszokott élettére sajátos talajviszonyokkal, mikroklímával és más tényezőkkel. [1. екотоп; 2. ecotope]

Öntéstalaj – ártéri üledékekből képződő, alacsony humusztartalmú talaj. [1. заплавний ґрунт; 2. flood-plain soil]

Öntözés (irrigáció) – (lat. irrigatio – öntözök) meliorációs folyamat, a talaj vízhiányának mesterséges pótlása. [1. зрошення (іригація); 2. irrigation]

Örök fagy – megfagyott talajréteg, amelynek hőmérséklete egész évben nem emelkedik 0° C fölé. [1. вічна мерзлота; 2. permafrost]

Ösmasszívum (ösföld) – (lat. massa – darab, rög) a földkéreg legkorábban kialakult (prekambriumi), szilárd, alacsony tektonikai intenzitású része, többnyire sík felszínnel. [1. платформа; 2. platform]

Övezetesség – a természeti komplexumok törvényszerű váltakozása az egyenlítőtől a sarkok felé. [1. зональність; 2. zonality]

P

Pacifikus hegységrendszer – (lat. pacificus – világraszóló) a Csendes-óceánt övező gyűrt hegységrendszerek Ázsia keleti partjai mentén, Észak- és Dél-Amerika partvidékén. [1. тихоокеанська гірська система; 2. pacific mountain system]

Pajzs – az ősmasszívumok azon része, amelyik kiemelkedik a felszínre, vagy vékony üledéktakaró fedé. [1. щит; 2. shield]

Pala – apró szemcséjű, könnyen lapokra törő kőzet. [1. сланець; 2. schist]

Paleocén – (gör. palaios – régi, ősi; kainos – új) a kainozoikum paleogén idejének első része; kb. 9 millió évig tartott. [1. палеоцен; 2. palaeocene]

Paleogén – (gör. palaios – régi, ősi; genos – születés, kor) a kainozoikum kezdeti része, kb. 25 millió évig tartott; részei – paleocén, eocén, oligocén. [1. палеоген; 2. palaeogene]

Paleogeográfia (ősföldrajz) – (gör. palaios – régi, ősi; geo – Föld, grapho – írok) a Föld geológiai múltjának természetföldrajzi feltételeit vizsgáló tudományág. [1. палеогеографія; 2. palaeogeography]

Paleontológia – (gör. palaios – régi, ősi; ontos – élőlény; logos – szó, tan) tudomány, amely tanulmányozza az élőlények fejlődését a földtörténet folyamán. [1. палеонтологія; 2. palaeontology]

Paleozoikum – (gör. palaios – régi, ősi; zoe – élet) földtörténeti idő, amely kb. 350 millió évig tartott; részei: cambrium, ordovicium, szilur, devon, karbon, perm. [1. палеозой; 2. palaeozoic]

Pampa – (kecsua, sp. Pampa – síkság) dél-amerikai szubtrópusi sztyepp. [1. пампа; 2. pampa]

Pampero – (kecsua, sp. Pampa – síkság) hideg, viharos, déli szél Argentínában és Uruguayban. [1. памперо; 2. pampero]

Pangea – (gör. pan – egész; gaia – föld) hipotetikus ősföld a paleozoikumban és a mezozoikum elején, amely tektonikus törések mentén két részre (Gondvána és Laurázia) szakadt. [1. Пангея; 2. Pangaea]

Paramosz – (sp. paramos – puszta, sztyeppe) magashegységi rétek az Andok északi részén. [1. парамос (парамо); 2. paramo]

Paratölgy – a Földközi-tenger nyugati partvidékén honos tölgy, amelynek a kérgét tízévente egyszer lefejtik; többek között a parafa dugók alapanyaga. [1. пробковий дуб; 2. cork oak (tree)]

Paraziták – (gör. parasitos – élősködő) élő szervezetek, amelyek más élőlények rovására, kárára léteznek, gyakran előidézik pusztulásukat. [1. паразити; 2. parasites]

Part – a szárazföld és a vízfelület közötti határövezet. [1. бeper; 2. coast]

Parti szél – a tengerpartok mentén észlelhető helyi jellegű szél, amely nappal a tenger felől, éjszaka a szárazföld felől fúj. [1. бриз; 2. breeze]

Partvonal – eltérő tulajdonságokkal (tagolt, tagolatlan) rendelkező övezet a szárazföld és a vízfelület között. [1. берегова лінія; 2. shoreline, coast line]

Passzátok – (ném. Passat; holl. passaat) a magas légnyomású térítők (é. sz. és d. sz. 30°) felől az egyenlítő felé fújó szelek. [1. пасати; 2. trade wind]

Patak – kisméretű, sekély, állandó vagy ideiglenes vízfolyás. [1. струмок, потік; 2. rill, brook]

Párolgás – az anyag átalakulása folyékony halmazállapotból gáznemű állapotba. [1. випаровування; 2. evaporation]

Penepplén – (lat. paene – majdnem; plain – síkság) kissé hullámos denudációs síkság, amelynek felszínén kiegyenlítődték a szintkülönbségek a korábbi hegységek rombolódása folytán.

[1. пенепплен; 2. penepplain]

Peremtenger – a földrészek széleinél elhelyezkedő tengerek, amelyeket az óceántól víz alatti hátságok, félszigetek vagy szigetek választanak el. [1. окраїнне море; 2. adjacent sea]

Periglaciális terület – (lat. peri – -körüli, -felül, át-; glacies – jég) a jégkorszakban jéggel borított területek pereme.

[1. перигляціална територія; 2. periglacial territory]

Perlit – (fran. perlite) riolitos összetételű vulkáni kőzet, hevítés esetén megduzzad, hőszigetelésre és a vegyiparban használják. [1. перліт; 2. perlite]

Perm – (Perm – város Oroszországban) a földtörténeti paleozoikumot záró időszak, amely kb. 55 millió évig tartott. [1. перм; 2. permian]

Pélit – (gör. pelis – agyag) agyagos, üledékes kőzetek megnevezése, amelyek szemcsemérete kisebb 0,001 mm-nél. [1. пеліт; 2. pelite]

Pikkelyfa – a devon időszak jellegzetes zsurló növénye. [1. хвоц деревовидний; 2. scale wood, horsteil]

Pirit – (gör. pyritos – égő kő) vas szulfid; összetételében jelen lehet: réz, kobalt, arany, stb.; sárgás, fényes, kocka alakú kristályok halmaza; keletkezése magmás, hidrotermális, üledékes; alapanyag a kénsavgyártásban, színesfémkohászatban. [1. пірит; 2. pyrite]

Plankton – (gör. planktos – tévelygő, bolyongó) apró élőlények a vizekben, amelyeket a vízáramlatok sodornak, szállítanak; sok felsőbbrendű vízi élőlény tápláléka. [1. планктон; 2. plankton]

Plató – (fran. plateau – sík, sima) kiemelkedésekkel határolt síkság, amelynek abszolút magassága meghaladja a 200 métert (fennsík).

[1. плато; 2. plateau]

Pleisztocén – (gör. pleistos – legnagyobb; kainos – új) a negyedidőszak (antropogén) alsó része, amely kb. 2 millió évig tartott. [1. плейстоцен; 2. pleistocene]

Pliocén – (gör. pleion – leghosszabb; kainos – új) a kainozoikum neogén idejének második időszaka; kb. 7 millió évig tartott.

[1. пліоцен; 2. pliocene]

Plutonizmus – (gör. Pluton – a földalatti világ istene) elmélet, amely szerint a kőzetek keletkezése és átalakulása főleg endogén (magmatizmus, vulkanizmus) erők hatására ment végbe.

[1. плутонізм; 2. plutonism]

Podzolos talaj – (or. pod zol – hamuszerű) főleg a mérsékelt övi fenyőerdők jellemző talajtípusa. [1. подзолисті ґрунти; 2. podzolic soil]

Polderek – (hol. polder) a tengerszintnél alacsonyabban fekvő területek az Északi-tenger partjainál (Hollandia). [1. польдери; 2. polders]

Poligonális tundra – (gör. polygonos – sokszögű) az arktikus tundrára jellemző mozaikos felszín, ahol az erős fagy hatására sokszögű repedések jönnek létre, amelyekben a tundrára jellemző növényzet nő. [1. полігональна тундра; 2. polygonal tundra]

Polje – (szláv, polje – mező) karsztos területeken, főleg dolinák összeolvadásából keletkező medence. [1. польє; 2. polje]

Poloninák (planinák) – erdő nélküli, lekerekített hegytetők a Kárpátokban (Balkánokon) alpesi réttel; juhlegeltetésre és kaszálónak használják. [1. полонини; 2. polonine]

Portulánok – (lat. portus – kikötő) a 13 – 16. századokban használatos navigációs térképek, amelyeken részletesen feltüntették a szárazföldek partvidékét és fokhálózat helyett irányszögvonalat alkalmaztak a kikötők között. [1. портулани; 2. portolan charts]

Prekambrium – (lat. prae – előtt; Cambria – Wales lat. neve) a kambrium előtti földtörténeti idő (archaikum és proterozoikum).

[1. докембріій; 2. precambrian]

Préri – (fran. prairie – mező, rét) Észak-Amerika füves pusztái.

[1. прерія; 2. prairie]

Prolúvium – (lat. prolúvium – szétömlés) üledékek, amelyek a hegyek lejtőinek lábánál keletkeznek a mállás és aprózódás termékeinek lemosódása által. [1. пролювій; 2. alluvial fan deposits]

Proterozoikum (rifeikum) – (gör. proteros – korai; zoe – élet; Rhiphaei – Ural hegység elnevezése az ókorban) a földtörténet kambrium előtti (prekambriumi) ideje, amely több mint 2 milliárd évig tartott. [1. протерозой; 2. proterozoic]

Púna – (kecsua, sp. puna - sivatagos) magashegységi félsivatagos és sivatagos övezet a Középső-Andokban. [1. пуни; 2. punas]

R

Radiáció (sugárzás) – (lat. radio – kisugárzók) elektromágneses és részecskeáramlás, elektromágneses tér keletkezése. [1. радіація (випромінювання); 2. radiation]

Radioaktív ércek – (lat. radio – kisugárzók) radioaktív elemeket (urán, tórium, stb.) tartalmazó ércek. [1. радіоактивні руди; 2. radioactive ores]

Radioaktív vizek – (lat. radio – kisugárzók) radioaktív anyagokat (rádium, radon és uránizotópokat) tartalmazó természetes, felszínalatti vizek; felhasználják a gyógyászatban. [1. радіоактивні води; 2. radioactive water]

Rádiószonda – (lat. radio – kisugárzók) a troposzféra felső rétegeit tanulmányozó szerkezet, amelyet többnyire léggömb emel a magasba. [1. радіозонд; 2. radiosonde]

Ráktérítő – a Nap lehetséges zenitdelelésének érzéki hatásköre (é. sz. 23° 30'). [1. тропік Рака, північний тропік; 2. tropic of Cancer]

Regionális földrajz – (lat. regionalis – területi) a földrajztudomány része, amely nagyobb területek, országok tanulmányozásával (földrajzával) foglalkozik. [1. регіональна географія; 2. regional geography]

Regresszió – (lat. regressus – fordított folyamat) az óceáni és tengeri vízfelület lassú csökkenése, visszahúzódása a partoktól. [1. регресія; 2. regression]

Reflexió – (lat. reflexus – visszatérítő, visszaverődő) fényvisszaverődés, l. albedó! [1. рефлексія; 2. reflection, reflex]

Rekreációs erőforrások – (lat. recreatio – felújítás) pihenésre, üdülésre, turizmusra használt természeti lehetőségek. [1. рекреаційні ресурси; 2. recreation resources]

Rekultiváció – (lat. re – ismételni, felújítani; cultivo – megmunkálni, feldolgozni) a talaj vagy környezet eredeti állapotának visszaállítására végzett műveletek összessége. [1. рекультивация; 2. recultivation]

Relatív (viszonylagos) magasság – a földfelszín két pontjának magasságkülönbsége; méterben mérjük. [1. відносна висота; 2. relative height]

Relatív (viszonylagos) páratartalom – a levegőben lévő vízpára aránya az adott hőmérsékleten a lehetségeshez (telítettséghez); higrométerrel, százalékban mérjük. [1. відносна вологість; 2. relative humidity]

Reliktum – (lat. relictum – maradvány, maradvány) maradványfaj, amely a megváltozott környezeti viszonyok miatt visszavonulóban vagy kihálóban van. [1. релікт, залишок; 2. relict]

Rendeleti idő – zónaidő, amelyet rendelet alapján, valamilyen okból kifolyólag megváltoztatnak, előre vagy visszaállítanak (pl. moszkvai idő, nyári időszámítás). [1. декретний час; 2. decree time]

Rendzina – (len. redzina) az anyakőzetten vékony réteget alkotó, könnyen degradálódó és lepusztuló, karbonátos talaj. [1. дерново-карбонатний ґрунт, рендзина; 2. black turf soil, rendzina]

Reper (alappont) – (fran. repere – jel, kiindulási pont) a földfelszínen, épületek falán megjelölt abszolút, tengerszint fölötti magasság. [1. репер; 2. bench mark, control point]

Rezervátum – (lat. reservo – óvom, megőrzöm) védett terület, körzet, főleg egyes természeti összetevők, ritka állatok és növények védelmére, megőrzésére szolgál. [1. резерват; 2. reserve]

Réteges szerkezet – különböző összetételű (üledékes) kőzetrétegek váltakozása. [1. шарувата (пластова) структура; 2. bedded (layered) structure]

Rézérc – természetes ásványi képződmény, amely iparilag hasznosítható mennyiségű rézet tartalmaz; halkopirit, halkozin, kuprit, stb. [1. мідна руда; 2. cooper ore]

Rianás – tavak, folyók felszínén keletkezett jég felszakadását, törését kísérő hangjelenség. [1. тріскотіння; 2. crack, crevasse]

Rifeikum – (lat. Riphæi – Ural hegység elnevezése az ókorban) a felső proterozoikum ideje, amikor gyengén metamorfizálódott kőzetek, ásványok keletkeztek. [1. ріфей; 2. riphean]

Régió – (lat. regio – ország, terület) valamilyen földrajzi terület. [1. регіон; 2. region]

Résvíz – a kőzetekben előforduló réseket, repedéseket kitöltő víz. [1. щілинна вода; 2. crack water]

Rét – fátlan, füves növényzettel borított terület. [1. лука; 2. meadow]

Rétegvíz – két vízzáró (vízrekesztő) réteg közötti vízáteresztő rétegben lévő víz. [1. міжпластова вода; 2. confined water]

Riolit (liparit) – effuzív, savanyú kőzet, összetételben a gránithoz hasonló; összetevők: kvarc, földpát, plagioklász. [1. ріоліт (ліпаріт); 2. rhyolith (liparite)]

Ritkafémek – a földkéregben kis arányban (0,53 % alatt) előforduló fémek (több mint 50); pl.: titán, cézium, rubídium, lítium, radon, tantál, wolfram, stb. [1. рідкісні метали; 2. rare metal]

Ritmikus jelenségek – rövidebb vagy hosszabb időközönként megismétlődő földrajzi jelenségek, amelyeket a Föld saját tengelye körüli és Nap körüli keringése vált ki. [1. ритмічні явища; 2. rhythmical appearance]

Rög – a földkéreg része, amely a környezettől törésekkel elkülönül; a kiemelkedő rög – a sasbérc, a lesüllyedt rög – a földszerkezeti árok [1. брила; 2. block]

Röghegységek – hegyvidékek, ahol a törésekkel felszabdalt földkéreg kiemelkedő és megsüllyedt részei váltják egymást. [1. брилові гори; 2. block-mountains]

Rubin – (lat. rubinus – vörös) a korund átlátszó, vöröses színű ásványfélesége; drágakő. [1. рубін; 2. ruby]

S, SZ

Szahel – (ar. – part, határövezet) átmeneti övezet, amely elválasztja a Szaharát a szavannák övezetétől, félsivatag és száraz szavanna.

[1. Сахель; 2. Sahel]

Szakaszjelleg – a folyó lejtésétől és az erózió jellegétől függő folyórészek a forrástól a torkolatig (felső, középső, alsó).

[1. відрізковий характер; 2. reach character]

Szandrok – (izl. sandr, sand – homok) homokból és kavicsból álló síkságok, amelyek szárazföldi jégtakarók olvadási határán keletkeztek. [1. зандр; 2. outwash]

Sarkcsillag – a Kis Medve csillagkép fényes csillaga, amely az Északi-sark fölött helyezkedik el és a csillagos ég napi forgásakor nem mozdul el; segítségével meghatározható az északi irány. [1. полярна зірка; 2. polar star, north star]

Sarki éjszaka – a sarkkörökön (északi és déli) túli területek azon időszaka, amikor Nap több mint 24 órán át nem emelkedik a látóhatár fölé. [1. полярна ніч; 2. polar night]

Sarki fény – a világűrben a Föld ritka (100 – 1000 km) légterébe bejutó protonok és elektronok által okozott kékes-fehér, sárgás-zöld, lila színű fényjelenség; főleg a sarkkörökön túl figyelhető meg.

[1. полярне (північне) сяйво; 2. aurora polaris]

Sarki nappal – a sarkkörökön (északi és déli) túli területek azon időszaka, amikor a Nap több mint 24 órán át nem ereszkedik a látóhatár alá. [1. полярний день; 2. polar day]

Sarkkörök – az északi és déli féltekén az egyenlítőtől 66,5°-ra elhelyezkedő szélességi körök; a sarkkörökön túl megfigyelhető a sarki nappal és a sarki éjszaka jelenség. [1. полярне коло; 2. polar circle]

Sarkok (pólusok) – (lat. polus – tengely) pontok (északi és déli) a földfelszínen, amelyeken keresztülhalad a Föld képzeletbeli tengelye (földrajzi sarkok) vagy mágneses tengelye (mágneses sarkok).

[1. полюс; 2. pole]

Sasbérc – a környezetből kiemelkedő rög, közettömb, amely a vetődés eredménye. [1. горст; 2. horst]

Szavanna – (spa. sabana) trópusi kserofita növénytakaságok főleg a szubekvatoriális övben különálló fákkal vagy facsoportokkal. [1. савана; 2. savanna]

Szavanna éghajlat – (spa. sabana) a szubekvatoriális öv éghajlata; jellemző a félévente változó száraz és csapadékos évszak, a magas hőmérséklet. [1. клімат саван; 2. savannah climate]

Szárazér – mély, meredek oldalú, hosszanti vízeróziós kimosódás a földfelszínen füves, bokros növényzettel benőve. [1. яр; 2. ravine]

Számum – (ar. samum – perzselő szél) forró, száraz, sivatagi szél a Szaharában és az Arab-félszigeten. [1. самум; 2. simoom]

Szárzöldi éghajlat – 1. kontinentális éghajlat! [1. континентальний клімат; 2. continental climate]

Szárzöldi jég – a kontinensek felszínén, a hegységekben a hóhatár fölött kialakuló jég. [1. материковий (континентальний) льодовик; 2. continental ice]

Szeizmikus területek – (gör. seismos – ingás, rengés) a gyakori földrengések övezete. [1. сейсмічні території; 2. seismic territory]

Self – (ang. shelf) tengerpartmenti kontinentális talapzat, amelynél a tengervíz mélysége nem haladja meg a 200 métert. [1. шельф; 2. shelf]

Sellő – köves, sziklás hely a folyómederben, amelyet a meder alján lévő szilárd kőzetek alkotnak, akadályozzák a hajózást. [1. попір; 2. rapid]

Szelva – (port. selva – erdő) egyenlítői esőerdők az Amazonas medencéjében Dél-Amerikában. [1. сельва; 2. selva]

Szerir – afrikai köves-kavicsos agyagsivatag. [1. cepip; 2. serir]

Szél – a levegő mozgása párhuzamosan a felszínnel a magas légnyomású területek felől az alacsony légnyomású területek felé.

[1. вітер; 2. wind]

Szélerózió – 1. defláció! [1. вітрова ерозія; 2. wind erosion, deflation]

Szélességi kör – a Föld felszínén az egyenlítőtől párhuzamosan húzódó vonal (kör). [1. паралель; 2. parallel]

Szélzászló (fluger) – (hol. vleugel – szárny) a szél sebességének és irányának meghatározására szolgáló műszer. [1. флюгер; 2. weather-cock]

- Szél(erősség)mérő** – meteorológiai műszer, amellyel a szél erősségét és irányát mérik. [1. анемометр; 2. anemometer, wind-gauge]
- Szélrózsa** – diagram, amelyen egy terület bizonyos idő alatti széljárását mutatják be. [1. роза вітрів; 2. windrose]
- Szén-dioxid** – gáznemű anyag (CO₂), a levegő alkotórésze. [1. вуглекислий газ (двоокис вуглецю); 2. carbon dioxide]
- Szfalerit** – (gör. sphaleros – megtévesztő) a cink-szulfid ásványa, cinkérc; kísérője lehet a vas, kadmium, kobalt, stb.; szemcsés kristályok alkotják; keletkezése hidrotermális, üledékes. [1. сфалерит; 2. sphalerite]
- Sziderikus (csillagászati) év** – (lat. sidus, sideris – csillag) idő, amely alatt a Nap egy teljes kört tesz meg az égbolton a csillagokhoz viszonyítva; egyenlő 365, 2564 közepes földi nappal. [1. сидеричний рік; 2. sidereal year]
- Sziget** – a szárazföld része, amelyet minden oldalról víz vesz körül (lehet vulkanikus, korall, kontinentális). [1. острів; 2. island]
- Szikesedés** – a sótartalom növekedése a talajokban; így jönnek létre a szoloncsák, szolonyec, szology). [1. засолення ґрунту; 2. salinity of soil]
- Szilikátok** – (lat. silex – szilícium) szilícium-oxid tartalmú ásványok, a földkéreg fő (80 %) összetevői. [1. сілікати; 2. silicates]
- Szimbiózis** – (gör. symbiosis – együttélés) kölcsönös előnyökkel járó, vagy egymásra negatívan nem ható együttélés a növény, vagy állatfajok között. [1. симбіоз; 2. symbiosis]
- Szilur** – (lat. silures – Walesi kelta népcsoport) a paleozoikum kb. 30-35 millió évig tartó harmadik időszaka. [1. сілур; 2. silurian]
- Szinklinális** – (gör. synklino – meghajlás) a kőzetrétegek lefelé meghajló, a középső részen fiatal üledékekkel redőteknőt alkotó része. [1. синкліналь; 2. syncline, synclinal fold]
- Szinoptikus térkép** – (gör. synoptikos – minden megfigyelhető) térképek, amelyeken egyezményes jelekkel tüntetik fel egy terület időjárási állapotát egy bizonyos időben. [1. синоптична карта; 2. synoptical map]
- Szintező (nivelír)** – (fran. nivelir – kiegyenlíteni) optikai-mechanikus műszer, amelynek segítségével megállapítják az abszolút vagy viszonylagos magasságokat a földfelszínen, szintezést végeznek. [1. нівелір; 2. level]
- Szintvonalak (izohipszek)** – vonalak a térképen, amelyek egyforma abszolút magasságú pontokat kötnek össze. [1. горизонталі (ізопіси); 2. contours]
- Sirokkó** – (ar. sark – kelet) meleg, száraz szél a Földközi-tenger partvidékén, amely Afrika szaharai részén keletkezik. [1. сіроко; 2. scirocco, sirocco]
- Sivatag** – a szárazföld főleg trópusi területei, nagyon száraz éghajlattal, gyér vagy hiányzó növényzettel; lehet homok-, agyag- és kősvivatag. [1. пустеля; 2. desert]
- Sivatagi éghajlat** – forró, száraz éghajlat kevés csapadékkal az év folyamán. [1. пустинний клімат; 2. desert climate]
- Síkság** – a szárazföld lapos vagy dombos területe, amelyen a szintkülönbségek nem érik el a 200 m-t. [1. рівнина; 2. plain]
- Síksági folyó** – széles, kidolgozott mederben folyó, lassú folyássebességű, kis esésű folyó. [1. рівнинна річка; 2. river of plain, lowland river]
- Szivárvány** – a légkörben keletkező optikai jelenség, amelyet a vízcseppeken megtörő napsugarak idéznek elő. [1. радуга; 2. rainbow]
- Skäre (ser)** – (sv. skäre) szigetek a fjordok kijáratánál, amelyek a jég csiszoló munkája nyomán jöttek létre. [1. шхер; 2. scarry]
- Szmozg** – (ang. smoke – füst; fog – köd) erősen szennyezett városi levegő; lehet füstköd és gáznemű, szennyező ipari anyagok keveréke (köd nélkül). [1. смор; 2. smog]

- Szoliflukció** – (lat. solum – talaj; fluctio – lefolyás) kőzet és talajfolyás a lejtőn. [1. солифлюкція; 2. solifluction]
- Szolod (szology)** – (or. соль – só) szikes, időszakosan vízzel borított talaj, amelynek felszínén fehér por alakú kovasav képződik. [1. солодь; 2. solod soil]
- Szoloncsák** – (or. соль – só) gyenge termőképességű, szikes talaj. [1. солончак; 2. saline, solonchaks, salt-marsh]
- Szolonyc** – (or. соль – só) szikes, rögös szerkezetű talaj, gyenge vízáteresztő képességgel. [1. солонец; 2. solonetz, alcali soil, saltwort]
- Szoros** – természetes, keskeny vízfelület, amely óceánokat, tengereket, tavakat köt össze. [1. протока; 2. channel, sound]
- Sós víz** – tenger vagy tó vize, amelynek oldott sótartalma meghaladja a 25 g/l-t. [1. солона вода; 2. salt water]
- Sótartalom** – a vízben feloldott állapotban lévő sók aránya; ezrelékben (‰) mérik. [1. сольоність; 2. salinity]
- Szökőár (cunami)** – (jap. cunami) földrengések vagy víz alatti vulkánkitörések által keltett hullámok az óceán felszínén. [1. цунамі; 2. tsunami]
- Szökőév** – minden olyan év, amely osztódik négygyel (1996, 2000, 2004, stb.), kivéve azokat, amelyek kétnullára végződnek, de nem osztódnak 400-al (1700, 1800, 1900, stb.). [1. високосний рік; 2. leap year]
- Sztalagmit** – (gör. stalagma – csepp) cseppkőbarlangokban keletkező, jégcsapra emlékeztető, felfelé növekvő ásványi képződmény. [1. сталагміт; 2. stalagmite]
- Sztalaktit** – (gör. stalaktos – csepegő) cseppkőbarlangokban keletkező, függő jégcsapra emlékeztető ásványi képződmény. [1. сталактит; 2. stalactite]
- Strand (partzegély)** – átmeneti övezet a szárazföld és az óceán, tenger, tó, folyó között, amelyet időszakosan víz borít. [1. пляж; 2. beach, strand]
- Sztratigráfia** – (lat. stratum – réteg, felszín; gör. grapho – írok, leírok) a kőzetek keletkezésének folyamataival és kapcsolataival foglalkozó tudomány. [1. стратиграфія; 2. stratigraphy]
- Sztratoszféra** – (lat. stratum – réteg; sphaira – gömb) a légkör troposzféra fölötti, 55 kilométer magasságig terjedő rétege. [1. стратосфера; 2. stratosphere]
- Sztratovulkán** – (lat. stratum – réteg) rétegvulkán, amelynek kúpja sorozatosan kiömlő és megszilárdult lávárétegekből és tufákból alakul ki. [1. стратовулкан; 2. stratovolcano]
- Sztyepp** – kontinensek belsejében elterjedt, mérsékelt égövi természeti öv, főleg füves növényzettel és rágcsálókkal. [1. степ; 2. steppe]
- Szubarktikus (szubantarktikus) övezet** – (lat. sub – alatt) a sarkkörök közelében található átmeneti övezet az arktikus (antarktikus) és mérsékelt övek között. [1. субарктичний пояс; 2. subartic zone]
- Szuffózió** – (lat. suffossio – aláásás) apró ásványi részecskék víz általi feloldódása és kimosódása a kőzetrétegekből. [1. суфозія; 2. suffosion, undewashing]
- Szulfátok** – (lat. sulphur – kén) a kénsav sóinak ásványai (kb. 150); pl. mirabilit, anhidrit, gipsz, barit, alunite, stb. [1. сульфати; 2. sulphates]
- Szulfidok** – (lat. sulphur – kén) a kén fémekkel való egyesülése által keletkező ásványok; a földkéreg összetevőinek 0,15%-a; többnyire hidrotermális keletkezésűek; jellemző a fémes fény, magas sűrűség.

[1. сульфiди; 2. sulphides]

Suvadás – csuszamlás a meredek, agyagos lejtőkön. [1. обвал; 2. landslide]

T

Tajga – (türk) az északi félteke szubarktikus és mérsékelt égövi erdős övezetében elterjedt túlevelű erdők. [1. тайга; 2. taiga, boreal forest]

Takir – l. agyagsivatag! [1. такир; 2. takyr]

Talaj – a földkéreg legfelső, termékeny rétege, a növények számára fontos tápanyagforrás, amely a földkéreg felső részének átalakulása folytán jön létre víz, levegő és élő szervezetek hatására. [1. ґрунт; 2. soil]

Talajdegradáció – (lat. degradatio – csökkenés) a talaj termékenységének csökkenése szerkezeti, összetételi romlásának eredményeként. [1. деградація ґрунту; 2. soil degradation]

Talajerózió – a talaj felső részének rombolódása víz és szél által.

[1. ерозія ґрунту; 2. soil erosion]

Talajképző folyamat – talajképző tényezők (anykőzet, éghajlat, élő szervezetek, domborzat, emberi tevékenység, stb.) hatására végbemenő folyamat, amely alatt a talaj kialakul és fejlődik.

[1. ґрунтотворчий процес; 2. soil formation]

Talajmenti csapadék – a légköri vízpárából közvetlenül a földfelszínen keletkező csapadék: harmat, dér, zúzmara.

[1. приповерхневі опади; 2. surface precipitation]

Talajmenti fagy – a hőmérséklet csökkenése 0° alá ősszel és tavasszal a talaj fölötti levegőrétegben, amikor a nappali hőmérséklet pozitív. [1. приґрунтовий приморозок; 2. soil frost]

Talajszintek – a talajban végbemenő átalakulások, kimosódások, bemosódások, anyagvándorlások által létrejött talajrétegek, amelyek különböznek egymástól színükben, szerkezetükben, összetételükben.

[1. ґрунтові горизонти; 2. soil horizons]

Talajtan – a talajok elterjedésével, osztályozásával, szerkezetével, fejlődésével foglalkozó tudomány. [1. ґрунтознавство; 2. pedology, soil science]

Talajvíz – a földkéreg legfelső vízzáró rétege fölött elhelyezkedő, a gravitáció hatása alatt mozgó felszín alatti víz. [1. ґрунтова вода; 2. soil water]

Tábla – a litoszféra kisebb-nagyobb, lassú mozgást végző lemeze.

[1. плита; 2. plate]

Táj – a földrajzi burok része, folyamatosan változó morfológiai egység sajátosságokkal; természeti komplexum.

[1. ландшафт; 2. landscape]

Tájékozódás – helyzet-meghatározás; az északi irány és a égtájak meghatározása.

[1. орієнтування; 2. orientation]

Tájfun – (kí. taj fun – nagy szél) trópusi szélvihar, ciklon, főleg július és október között Kelet- és Délkelet-Ázsiában.

[1. тайфун; 2. typhoon]

Tejútrendszer – gigantikus, több milliárd csillagból álló csillagrendszer, amelyhez a Naprendszer is tartozik, a Tejútrendszer fősíkja a felhőtlen éjszakai égbolton ködszerű, világos sávnak látszik.

[1. Молочний (Чумацький) шлях; 2. Milky Way]

Tektonika – (gör. tektonikos – felépítés, a felépítéshez tartozó) a geológia része, amely tanulmányozza a földkéreg szerkezeti felépítésének fejlődését és annak változásait.

[1. тектоніка; 2. tectonics]

Tektonikus mozgások – (gör. tektonikos – felépítés, a felépítéshez tartozó) – a Föld belső (endogén) erőinek hatására keletkező mozgások a földkéregben és a földfelszínen.

[1. тектонічні рухи; 2. tectonic movements]

Tektonikus erők – (gör. tektonikos – felépítés, a felépítéshez tartozó) a földkéregben végbemenő mozgásokat előidéző belső (endogén) erők.

[1. тектонічні сили; 2. tectonic force]

Tektonikus törés – (gör. tektonikos – felépítés, a felépítéshez tartozó) a földkéreg mozgása által keletkező szakadás, törés. [1. тектонічний розлом; 2. tectonic fissures]

Telér – közethasadék kőzet- vagy ércanyaggal kitöltve. [1. жила; 2. vein]

Telítettség – a légkör állapota, amikor több vizet már nem tud felvenni az adott hőmérsékleten. [1. насиченість; 2. saturation]

Tenger – nagy vízfelület, az óceán része, amelyet szigetek és félszigetek különítenek el. [1. море; 2. sea]

Tenger- (óceáni-) áramlás – a tengervíz vízszintes, haladó mozgása az állandó szelek, árapályjelenségek hatására. [1. морська (океанічна) течія; 2. sea (ocean) current]

Tengeri mérföld – hossz mérték (1 t. m. = 1852 méter). [1. морська миля; 2. sea-mile]

Tengerjárás – az óceánok, tengerek szintjének váltakozása a Nap és a Hold vonzáserejének következtében (árapály jelenségek). [1. рух моря; 2. movement of sea]

Tengerszint – 0 méter, amelytől az abszolút magasságot mérjük.

[1. рівень моря; 2. sea level]

Teraszok – (fran. terrasse – terasz) vízszintes vagy kissé dőlt lépcsőzetes tengeri, tavi, folyami partrészek, amelyeket a víz alakít ki az eróziótalp fokozatos, többszöri tektonikus süllyedése következtében. [1. тераси; 2. terraces]

Tereprajz – kisebb terület aprólékos ábrázolása a síkon egyezményes jelekkel, nagy méretarányban. [1. план місцевості; 2. locality plan]

Termálvíz (hévíz) – a +25° C-nál melegebb felszín alatti víz; jelentős mennyiségű ásványi anyagot tartalmazhat és gyógyhatású is lehet.

[1. термальні води; 2. thermal water]

Természetes növényzet – elsődleges növényzet, amely még nem módosult az emberi tevékenység hatása alatt. [1. природна рослинність; 2. natural vegetation]

Természeti erőforrások (természeti kincsek) – a természet összetevői, amelyeket termelési, anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítésére felhasznál az ember. [1. природні ресурси; 2. natural resources]

Természeti komplexum – a természeti összetevők törvényszerű összekapcsolódása különböző szintű, egységet alkotó rendszerekbe.

[1. природний комплекс; 2. natural complex]

Természeti komponensek – a természeti komplexumok természetes összetevői (kőzetek, levegő, víz, növények, állatok, talaj).

[1. природні складові; 2. natural components]

Természeti emlék (védett objektum) – tudományos és történelmi szempontból értékes természeti képződmény, amely államilag is védett (öreg fa, barlang, vízesés, stb.). [1. пам'ятка природи; 2. natural monument]

Természeti földrajz – a földrajztudomány része, amely a földrajzi burok és összetevőinek komplex tanulmányozásával foglalkozik.

[1. фізична географія; 2. physical (natural) geography]

Természeti övezetesség (zonalitás) – (gör. zone – öv) a természeti komplexumok törvényszerű, sávos váltakozása az egyenlítőtől a sarkok felé. [1. природна зональність; 2. natural zonality]

Természeti zóna – kiterjedt terület, ahol hasonlóak a természeti (éghajlati, vízrajzi, növényzeti, stb.) viszonyok. [1. природна зона; 2. natural zone]

Természetvédelem – komplex tevékenység az élő (növények, állatok) és élettelen (talaj, levegő, éghajlat, stb.) természeti összetevők védelmére és ésszerű hasznosítására. [1. охорона природи; 2. nature protection]

Természetvédelmi terület – a természetvédelem egyik formája, ahol a természeti komplexumot egy bizonyos területen természetes, érintetlen állapotban őrzik. [1. природоохоронна територія; 2. protected area (territory)]

Termoszféra (Ionoszféra) – (gör. thermo – meleg; sphaira – gömb, burok) a légkör felső része (80 – 1000 km), amelyben magas a hőmérséklet (+70 – +3000°C), nagy mennyiségű iont és szabad elektront tartalmaz. [1. термосфера; 2. thermosphere]

Téli napforduló – az északi féltekén december 22., a csillagászati tél kezdete; a Nap a Baktérítő fölött zeniten delel. [1. зимове сонцестояння; 2. winter solstice]

Tényleges magasság – 1. abszolút magasság! [1. дійсна (абсолютна) висота; 2. real (absolute) height]

Térítők – az egyenlítővel párhuzamos szélességi körök, a Nap zenitdelelésének határkörei az északi féltekén – a Ráktérítő (é. sz. 23,5°), a déli féltekén – a Baktérítő (d. sz. 23,5°). [1. тропіки; 2. tropics]

Tétisz – (Thetis – a tenger istennője az ógörög mitológiában) a prekambriumban és a paleozoikum elején képződött ósóceán.

[1. Teric; 2. Thetys]

Timföld – Al_2O_3 - szintelen, a vízben nem oldódó kristályok; alumíniumtartalmú ásványi kincsekből (bauxit, kaolin, nefelin) állítják elő; az alumíniumgyártás alapanyaga. [1. глинозем; 2. alumina, aluminium oxide]

Topográfia – (gör. topos – hely, helység; grapho – írok) terepfelmérési és térképkészítési módszerek kidolgozásával, térképek készítésével foglalkozó tudományág. [1. топографія; 2. topography]

Topográfiai térkép – (gör. topos – hely, helység; grapho – írok) nagy méretarányú térkép, amelyen részletesen vannak feltüntetve a természeti és szociális-gazdasági objektumok topográfiai egyezményes jelekkel. [1. топографічна карта; 2. topographic map]

Torkolat – az a hely, ahol a folyó másik folyóba, tengerbe, tóba ömlik. [1. гирло; 2. river mouth]

Tornádó – (sp. tornado – visszatérni, forogni) kis átmérőjű pusztító forgószél Észak-Amerikában, az USA-ban. [1. торнадо; 2. tornado]

Tó – szárazföldi mélyedést kitöltő vízfelület, amelyet minden oldalról szárazföld határol. [1. озеро; 2. lake]

Tölcsértorkolat – a tengerjárás következtében kimosódott, kiszélesedett, tölcsér alakú folyótorkolat. [1. естуарій; 2. estuary]

Tönkösödés – a földfelszín pusztulása, lesimulása, átalakulása a külső erők hatására, amelynek végén tönkfelszín jön létre.

[1. пенеппенізація, педіппенізація; 2. peneplanation, pediplanation]

Törmelékes (klasztikus) kőzetek – a kristályos kőzetek aprózódása folyamán keletkező kőzetek. [1. уламкові гірські породи; 2. clastic rocks]

Törés – a földkéreg felszínén vagy mélyében, a kérget alkotó kőzettömegekben keletkező hatalmas szakadás a Föld belső erőinek hatására. [1. розлом; 2. fracture, fault]

Tőzeg – mocsarakban, a növényi maradványok levegő nélküli (anaerob) lebomlása által keletkező ásványi kincs. [1. торф; 2. peat]

Transzgresszió – (lat. transgressio – átmenet, áthaladás) a tenger szintjének emelkedése a földkéreg süllyedése, tektonikus mozgások, stb. hatására. [1. трансгресія; 2. transgression]

Triász – (gör. trias – három, harmadik) a mezozoikum korszak kb. 35 millió évig tartó első időszaka. [1. триас; 2. trias, triassic]

Trilobiták – (gör. tri – három; lobos – rész, darab) a perm időszak előtt kihalt tengeri ízeltlábúak osztálya. [1. трилобіти; 2. trilobites]

Troposzféra – (gör. tropos – változás, fordulat; sphaira – gömb) a légkör alsó, 8 – 18 kilométer vastagságú rétege. [1. тропосфера; 2. troposphere]

Tundra – (fi. tunturi – erdőtlén hátság) a szubarktikus övezet erősen mocsaras ökoszisztémája Eurázsia és Észak-Amerika északi területein, a sokéves fagy övezetében. [1. тундра; 2. tundra]

Turzás – tengerek, óceánok sekélyvizű partjai mentén, a hullámozás által lerakott hordalékból kialakult szigetív; a turzás és a part között öböl vagy lagúna jön létre. [1. бар; 2. bar]

U, Ú, Ű, Ű

Uralkodó szelek – egy adott területen a leggyakoribb irányú szelek (többéves meteorológiai megfigyelések alapján). [1. переважаючи вітри; 2. prevailing winds]

Uvala – karsztosodó területeken keletkező medence, amely több karsztdolina berogyása által keletkezik. [1. увала; 2. uvala]

Új Világ – az Atlanti-óceánon túli új földrész (Amerika) Amerigo Vespucci által ajánlott elnevezése. [1. Новий Світ; 2. New World]

Üledékek – ősi vagy negyedidőszaki lerakódások a földkéreg felső részén, tengerek, óceánok fenekén. [1. відклади; 2. deposits]

Üledékes kőzetek – kőzetek, amelyek a víz, a levegő és a jég romboló hatására feldarabolódtak, leülepedtek és felhalmozódtak a földfelszínen, óceánfenéken. [1. осадові породи; 2. sedimentary rocks]

Üstökös (kométa) – (gör. kometes – hosszú hajú) jég és por keverékéből álló égitest, amely a Nap közelében elhaladva párolog, és a felszabaduló gázok a mag körül elnyúlt csóvát alkotnak. [1. комета; 2. comet]

Üvegházhatás – egyes légköri gázok azon sajátossága, hogy áteresztik a Földre érkező rövidhullámú napsugárzást, de elnyelik a föld hosszuhullámú kisugárzását, majd részben visszasugározzák azt a felszínre. [1. парниковий ефект; 2. greenhouse effect]

V

Variszkuszi éra – (Cur Variscorum – történelmi terület Thüringia és Bayer vidékén) a paleozoikum három időszakát (devon, karbon, perm) egyesítő időszak, amely kb. 130 millió évig tartott.

[1. вариська ера; 2. variscian era]

Vasérc – természetes ásványi képződmény, amely iparilag is hasznosítható mennyiségű vasat tartalmaz (magnetit, hematit, sziderit, stb.). [1. залізна руда; 2. iron ores, ironstone]

Vádi – (ar.) száraz folyómeder Afrikában. [1. ваді; 2. wadi]

Vándorkövek – a jégkorszak idejéből megmaradt kő- vagy szikladarabok, amelyeket a gleccser szállított nagy távolságokra.

[1. валун; 2. boulder, cobble]

Váztalaj – talajszerű anyag és kötőmelék keveréke, amelyen bizonyos növényfajták (mohák, zuzmók) meg tudnak élni.

[1. скелетний ґрунт; 2. skeletal soil, stony soil]

Vegetációs periódus – (lat. vegetatio – feléledés, felébredés) idő, amely szükséges a növény teljes életciklusához; a vetéstől az aratásig terjedő időszak. [1. вегетація; 2. vegetation]

Vegyes erdő – lomblevelű és tűlevelű fafajták által alkotott erdő.

[1. мішаний ліс; 2. mixed forest]

Vegyeseémű érc – természetes ásvány vagy kőzet, amelynek fő összetevője a cink és az ólom, rajtuk kívül több kísérő elem is jelen van (arany, ezüst, kadmium, stb.); szfalerit, pirit, stb.

[1. поліметалева руда; 2. complex ores]

Veszélyeztetett faj – közvetlenül a kipusztulás szélén álló növény- vagy állatfaj. [1. зникаючий вид; 2. endangered species]

Vetődés – a kéreg- vagy kőzetdarabok elmozdulása a törések mentén.

[1. скид; 2. fault]

Vezérvörmületek – egy földtörténeti időre jellemző állati vagy növényi körmületek, amelyek alapján könnyen meghatározható a kőzet kora (pl. trilobita – a kambrium vezérvörmülete). [1. провідні (керівні) копалини (характерні рештки); 2. index-fossils]

Védett faj – növény- vagy állatfaj, amelynek irtását és életterének megsemmisítését nemzetközi, állami, helyi törvények tiltják.

[1. охороняемий вид; 2. protected species]

Védett terület – az állam védelme alatt álló föld- vagy vízterület, amelyet teljesen kivontak a mezőgazdasági használatból, tiltott a gazdasági kihasználás, amely megbonthatja a természeti komplexum egységét. [1. охороняема територія (заповідник); 2. protected area (reservation)]

Végmórena – (fran. moraine – üledék) gleccserek által szállított kőzetek felhalmozódása, amely többnyire a gleccserhomloknál történő olvadás övezetében található. [1. кінцева морена; 2. end moraine]

Világegyetem – világ, amely minket körülvesz, végtelen az időben és térben, végtelenül sokrétű a formákban, amelyet a mozgó anyag felvehet. [1. Всесвіт; 2. Universe, space]

Világidő – a 0° délkörön (greenwichi) mért idő. [1. всесвітній час; 2. universal time]

Világóceán – (gör. Okeanos – a görög mitológiában a vizek istene) összefüggő vízfelület a Föld felszínén, amelyhez az óceánok, tengerek és ezek részei tartoznak. [1. Світовий океан; 2. World Ocean]

Világrész – a szárazföld történelmileg kialakult részei, amelyekhez hozzátartoznak a kontinensek és a közelükben lévő szigetek: Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália, Antarktisz. [1. частина світу; 2. part of the world]

Világtenger – 1. világóceán! [1. Світовий океан; 2. World Ocean]

Világűr (kozmosz) – (gör. kosmos – rend, világ) a Földet körülvevő világtér, galaxisokkal, csillagokkal, bolygókkal, stb. [1. космос, Всесвіт; 2. Universe, cosmos, space]

Villámlás – légköri jelenség, fényvillanás, elektromos kisülés a különböző töltésű felhők, légköri részek és a földfelszín között.

[1. блискавка; 2. lightning]

Viszonylagos magasság – 1. relatív magasság! [1. відносна висота; 2. relative height]

Viszonylagos páratartalom – 1. relatív páratartalom! [1. відносна вологість; 2. relative humidity]

Víz – a hidrogén és oxigén vegyülete; H₂O. [1. вода; 2. water]

Vízalatti hegységek – kiemelkedések a tengerek, óceánok fenekén; vízföldötti részeik a szigetek. [1. підводні гори; 2. sea-mounts]

Vízállás – a folyó vízszintjének vízmércén mért értéke. [1. рівень води; 2. water level]

Vízáteresztő réteg – mészkő, kavics, vagy homokréteg, amelyen keresztül a víz könnyen átszivárog. [1. водопроникний пласт (горизонт); 2. permeable stratum]

Vízburom (hidroszféra) – (gör. hydor – víz; sphaira – gömb, burom) a Föld vizeinek összessége, ide tartoznak a szárazföld vizei és a Világóceán. [1. водна оболонка (гідросфера); 2. water sphere (hydrosphere)]

Vízesés – a folyóvíz alázúdulása a folyómedert keresztező kiszögellésről, amely ott keletkezik, ahol a folyómeder alját nehezen szétmosható, rombolódó kőzetek alkotják. [1. водоспад; 2. fall, waterfall]

Vízgőz – a víz gáznemű halmazállapota. [1. водяна пара; 2. humide]

Vízgyűjtő medence – vízválasztókkal határolt terület, amelyről egy folyóba folynak, gyűlnek a felszíni és felszínalatti vizek.

[1. водозбірний басейн; 2. catchment, watershed]

Vízhozam – a folyómeder keresztmetszetén egységnyi (óra, év, stb.) idő alatt áthaladó vízmennyiség. [1. стік; 2. runoff]

Vízjárás – a felszíni vizek szintjének ingadozása különböző tényezők (eső, szárazság) hatására. [1. режим (води), коливання стоку; 2. fluctuation of river discharge]

Vízkeménység – kalcium és magnézium ionok mennyiségének mértéke a vízben. [1. твердість води; 2. water hardness]

Víz körforgása – a víz állandó mozgása, áthelyeződése a világóceán, a légkör és a szárazföld között a napsugárzás és a nehézségi erő hatására. [1. кругообіг води; 2. hydrological cycle]

Víz készletek – egy adott területen rendelkezésre álló vizek összessége. [1. водні ресурси; 2. water resources]

Víz tartó réteg – vízáteresztő kőzetek rétege, amelyben a víz megszűrődik és felhalmozódik a kőzetszemcsék között.

[1. водоносний пласт (горизонт); 2. aquifer]

Víz tározó – az ember által mesterségesen kialakított vízzel töltött mélyedés. [1. водосхлище; 2. storage reservoir, reservoir]

Víz választó – vízgyűjtő medencék között húzódó természetes (hegygerinc, domb, emelkedés) határ. [1. вододіл; 2. divide, watershed]

Víz záró (vízrekesztő) réteg – olyan kőzetekből álló réteg, amely nehezen ereszti át a vizet (pl. agyag). [1. водотривкий пласт (горизонт); 2. impermeable stratum]

Völgy – belső és külső erők hatására keletkező hosszanti mélyedés a földfelszínen, amelyet lejtők, hegygerincek határolnak. [1. долина; 2. valley]

Vörösföld (terra rossa) – (lat. terra – föld; rossa – vörös) meleg, nedves éghajlatú területek talajtípusa; vas- és alumínium-hidroxid halmozódik fel. [1. червонозем, terra rossa; 2. red earth, terra rossa, krasnozem]

Vörös Könyv – ritka és a kihalás szélén lévő állatok és növények nevének gyűjteménye, amely tartalmazza ezek biológiai adatait, elterjedésüket és egyedszámuk csökkenésének okait. [1. Червона книга; 2. Red book]

Vulkáni hamu – (lat. vulcanus – tűz, láng) vulkánok kitörésekor keletkező por alakú törmelék, a szemcsék mérete nem haladja meg a 2 mm-t. [1. вулканічний попіл; 2. volcanic ash, cinder]

Vulkáni hegyek – (lat. vulcanus – tűz, láng) kiemelkedő domborzatforma, amely vulkáni tevékenység eredményeként jön létre.

[1. вулканічні гори; 2. volcanic mountains]

Vulkáni kőzetek – (lat. vulcanus – tűz, láng) kőzetek, amelyek vulkáni tevékenység, kitörés által keletkeznek. [1. вулканічні гірські породи; 2. volcanic rocks]

Vulkáni (kráter) tó – (lat. vulcanus – tűz, láng; gör. krater – csésze) vulkánok kialudt kráterében keletkező állóvíz. [1. вулканічне (кратерне) озеро; 2. volcanic lake]

Vulkanológia – (lat. vulcanus – tűz, láng; logos – szó, tan) vulkánok keletkezését, kitörését, fejlődését, felépítését tanulmányozó tudomány.

[1. вулканологія; 2. volcanology]

Vulkán – (lat. vulcanus – tűz, láng) a földkéreg törései, csatornái, amelyeken keresztül a magma (láva), gázok, hamu, kőzetek a felszínre törnek. [1. вулкан; 2. volcano]

Vulkán (kialudt) – (lat. vulcanus – tűz, láng) vulkán, amelynek működéséről, kitöréséről történelmi adatok nincsenek. [1. згаслий вулкан; 2. extinct volcano]

Vulkán (működő) – (lat. vulcanus – tűz, láng) a jelenkorban vagy az írott történelem folyamán állandóan vagy időnként kitörő vulkán; lehet olyan vulkán is, amelynek kitöréséről nincs adat, de gázok törnek fel belőle. [1. діючий вулкан; 2. active volcano]

Vulkáni bombák – (lat. vulcanus – tűz, láng) a tűzhányók által a kráterből kilövellt nagyobb kőzetdarabok, lávacsomók. [1. вулканічні бомби; 2. volcanic bombs]

Vulkáni tufa – (lat. vulcanus – tűz, láng; tufus) sűrű vulkáni kőzet, amely kitörések idején keletkezik vulkáni bombák, hamu, lapilli, homok, stb. keverékéből. [1. вулканічний туф; 2. tuff, volcanic toff]

Vulkánkitörés – (lat. vulcanus – tűz, láng) a vulkán működésének, tevékenységének ideje, amikor gázok, hamu tör ki belőle, láva ömlik ki. [1. виверження вулкана; 2. eruption]

Vulkánok övezete – (lat. vulcanus – tűz, láng) többnyire a földkéreg törései mentén keletkező vulkánok sora.

[1. пояс вулканів; 2. volcanic zone]

Z, ZS

Zárványok – ásványdarabok, amelyeket másik, utána képződő ásvány foglal magába. [1. включення; 2. inclusions]

Zátony – a környező vizektől sekélyebb része a folyóknak, tengereknek, óceánoknak, tavaknak, amely megnehezíti a hajózást.

[1. мілина; 2. shoal, key]

Zenit – (ar. zenit – út, irány) az égbolt legmagasabb, legfelsőbb része, látóhatár fölötti magassága 90°. [1. зеніт; 2. zenith]

Zeolit – (gör. zeo – forrok; lithos – kő) vulkáni tufákból kialakult, üreges szerkezetű üledékes kőzet, használják a vegyiparban és az állattenyésztésben. [1. цеоліт; 2. zeolite]

Zivatar – légköri jelenség, heves eső, amelyet elektromos kisülés (villámlás, dörgés) kísér. [1. гроза; 2. thunderstorm]

Zoogeográfia – (gör. zoos – állat, élőlény; geo – Föld, grapho – írok) l. állatföldrajz! [1. зоогеографія; 2. zoogeography]

Zónaidő – (gör. sonos – öv, sáv) az idő számlálásának rendszere 24 idősávban, amelyek 15°-os hosszúsági öveket alkotnak; adott időzónán belül érvényes idő, amely egyenlő a fő délkör helyi középidejével. [1. зональний час; 2. zonal time]

Zöldár – nyár elején a hegyekben olvadó hó által kiváltott áradás a folyókon. [1. (весняний) паводок; 2. spring flood, summer flood]

Zöld moszatok (chlorophytok) – klorofitokat és karotinoidokat tartalmazó vízi növények. [1. зелені водорості; 2. green algae]

X, W

Watt partok – (hol. wadden – sekélyvizű öböl) sekélyvizű partmenti öv, amelyet apály idején nem borít víz; az abrázios üledékek felhalmozódási területe. [1. ватти; 2. mud flats]

Xerofiták – (gör. xeros – száraz; phytos – növény) száraz területek életkörülményeihez szokott növények. [1. ксерофіти; 2. xerophytes]

Würm eljegesedés – (Würm – folyó Németországban) eljegesedési időszak 70 – 11 ezer évvel ezelőtt. [1. вюрм (вюрмське зледеніння); 2. würm ice age]

IRODALOM

1. Balogh László: *Természetföldrajzi fogalmak*.
2. Csucska P. P. et al. (1961): *Magyar-ukrán szótár*. Budapest-Uzshorod., Akadémiai kiadó.
3. Kázmér Miklós (1995): *Angol-magyar szótár*. Budapest., Eötvös kiadó.
4. Агапов С.В. (1961): *Географический словарь*. Москва., Учебно-педагогическое издательство.
5. Мельничук О.С. та ін. (1977): *Словник іношомовних слів*. Київ., Головна редакція Української Радянської Енциклопедії.
6. Подвезько М.Л., Балла М.І. (1974): *Англо-український словник*. Київ., Радянська школа.
7. Прохоров А.М. и др. (1988): *Советский энциклопедический словарь*. Москва., Советская энциклопедия.
8. Редакционная коллегия (1983): *Русско-украинский словарь I-III т.* Киев., Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии.
9. Твердохлебов І.Т. та ін. (1981): *Словник-довідник учителя географії*. Київ., Радянська школа.
10. Щукин И.С. и др. (1980): *Четырѣхъязычный энциклопедический словарь терминов по физической географии*. Москва., Советская энциклопедия.